

LATŠO DIIVES

Opetushallituksen romaniväestön tiedotuslehti

1-2 • 2024

● Romako loi
askeleita
huomiseen,
sivu 8

● RomaSome,
nuoret
elvyttämässä
romanikieltä,
sivu 12

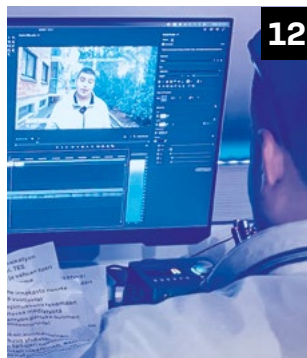
● Matkani
akateemiseen
maailmaan,
sivu 16

● Tuulahduksia
Punkaharjulta,
sivu 26

Tässä numerossa >

4

12

20

3 Pääkirjoitus

4 Monikulttuuriset opintopolut -hanke

8 Romako loi askelia huomiseen

12 RomaSome, nuoret elvyttämässä romanikieltä

15 Päällikön palsta

16 Matkani akateemiseen maailmaan

20 Romanipolitiikka Sosiaali- ja terveysministeriössä vuonna 2024

25 Romanioppilaiden perusopetuksen tilannekatsaus 2024-2025

26 Tuulahduksia Punkaharjulta, Romanikielen kesäkoulu

30 Romaniperheen tukiyksikkö - tukea romanilapsille ja -nuorille

26

32

32 Aktiivinen toimijuus Pirkanmaalla

34 Vanhaa ja uutta kieliteknologiaa myös Suomen romanikielelle

38 Lasten nurkka

40 Kirkko ja romanit aluehallintoviraston näkökulmasta

42 Menninkäinen ja ystävät

43 Juulako evankeliumos

LATŠO DIIVES

Opetushallituksen romaniväestön tiedotuslehti 1-2 • 2024

TOIMITUS

Opetushallitus
PL 380
00531 Helsinki

TILAUKSET JA

OSOITTEENMUUTOKSET
irja.seilola@oph.fi
Päätoimittaja Irja Seilola
irja.seilola@oph.fi

Osoitteen muutoksen yhteydessä tulee mainita myös entinen osoite. Postitettava muutoslomake on takakannessa.

TOIMITTAJAT

Irja Seilola
irja.seilola@oph.fi

Satu Blomerus
satu.blomerus@oph.fi

ULKOASU JA TAITTO

Innocorp Oy
Milla Toro
milla.toro@innocorp.fi

KANNEN KUVA

Henry Hedmanin
kotiarkisto

PAINOPIIKKA

Punamusta Oy
ISSN 1238-4593

OPETUSHALLITUS
UTBILDINGSSTYRELSEN

Viimeisin romanilasten perusopetusta koskeva kartoitus toimenpide-ehdotuksiin tehtiin vuonna 2011. On siis korkea aika tutkailla, miten kehittämisehdotuksia on voitu hyödyntää ja miten ne ovat toimineet käytännössä. Kartoituksella selvitetään tämänhetkiset kehittämistarpeet ja saamme teidän näkemystenne mukaista painoarvoa mahdollisille uusille toimenpiteille.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on antanut Opetushallitukselle tehtäväksi kartoittaa romanioppilaiden perusopetuksen tilaa lukuvuonna 2023–2024. Kartoituksen tarkoituksena on kerätä tietoa romanilasten perusopetuksen tilanteesta sekä romanikielen opetuksen tilanteesta ja resursseista. Selvitys tukee Romanipoliittisen ohjelman (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu ja 2023:3) romanikielen etäopetus toimenpiteen (toimenpide 60) aloittamista. Romanikielen etäopetusta hyödyntävällä hankkeella pyritään lisäämään romanikielen opetuksen saatavuutta, niin että mahdollisimman moni romanioppilas voisi päästä opetuksen piiriin. Opetuksen sisällöllä pyritään tukemaan paitsi romanikielen oppimista myös romanilasten minäkuvan ja identiteetin vahvistumista. Hyvä itsetunto on perusta monille asioille, koko yhteiskunnalliselle osallisuudelle.

Etäopetusta hyödyntävän hankkeen tärkeä päämäärä on myös romanikielen opetuksen jatkuvuuden varmistaminen. Oppilaalla tulisi olla mahdollisuus saada opetusta koko peruskoulun ajan, että kielenkäytön laaja-alaisuus voisi toteutua. Säännöllisyys ja jatkuvuus opetuksessa nostaa romanikielen arvostuksen samalle tasolle muiden oppiaineiden kanssa. Lisäksi opetus tukee oppilaan identiteetin rakentumista ja ehyttä kasvua.

Tilannekatsaus toteutetaan aikaisemman hyväksi havaitun käytännön tavoin. Perustana ovat avoimuus ja selkokieliisyys. Kysymykset rakennetaan niin, että ne mahdollisimman kattavasti avaavat perusopetuksen nykytilaa romanioppilaiden kohdalla. Selvityksessä halutaan kuulla huoltajia, lapsia ja koulun puolelta rehtoreita. Huoltajien ja lasten haastattelut tehdään henki-

lökohtaisesti, käyttäen aktiivista romaniverkostoa haastattelijoina. Haastattelut on mahdollista tehdä myös puhelimitse tai Teams – yhteyden kautta. Rehtorien haastattelut tehdään Webropol-kyselylomakkeella. Materiaalin tulisi olla koossa toukokuuhun 2025 mennessä.

Yhtenä katsauksen lähtökohtana on yhdenvertaisuus; oppilaat ovat ensisijaisesti oppilaita ja vasta sitten tulevat eri määritelmät liittyen etnisyyteen tai muuhun vastaavaan. Kun lähtökohtana on yhdenvertaisuus, ei tuloksissa korostu liikaa se, että kehittämiskohteilla olisi kaikilta osin suora yhtymäkohta etnisyyteen. Romanien koulutusmyönteisyys ja kouluttautumisen lisääntyminen ovat poistaneet monia aiempia etnisyyteen liittyviä kehittämishaasteita.

Suureksi ongelmaksi on noussut yhteiskunnallisen osallisuuden kahtiajakautuminen romanien keskuudessa. Osa romaneista on syrjäytynyt myös omasta yhteisöstään ja ongelmat ovat laajentuneet ylisukupolvisiksi. Syrjäytymisen ilmenemismuodot ovat raastuneet. Syrjäytymisen kierteen ehkäisyn ja katkaisun yksi tärkeimmistä osatekijöistä on koulutus. Koulutus antaa välineitä yhteiskunnalliseen osallisuuteen, samanarvoisuuteen.

Huono-osaisuuden torjuminen on aloitettava mahdollisimman aikaisin. Tähän perheet tarvitsevat tukea ja rohkaisua. Romanijärjestöt toteuttavat monenlaisia perheitä tukevia hankkeita. Tarvi-taan kuitenkin myös jokaisen omaa osallistumista ja kykyä ottaa tuki vastaan.

Toivomme aktiivisuutta ja mukanaoloa romaneilta myös tähän tilannekatsaukseen. Tämä on mahdollisuus ja yksi tapa vaikuttaa sekä osallistua meille kaikille tärkeään, lasten hyväksi tapahtuvaan toimintaan. Hyvät kehittämiskäytännöt ovat näiden katsauksien ja kartoitusten pääasiallinen tehtävä. Ne eivät saa jäädä paperitiikereiksi, vaan ne on saatava toimivaksi avuksi ja lasten tueksi.*

Yhdessä eteenpäin, mukana jälleen

SATU BLOMERUS

TEKSTI Tuovi Kokkonen TKI Projektipäällikkö, asiantuntija ja Inga Angersaari TKI, asiantuntija
KUVAT Diak ja Heli Kaarniemi/UEF

Monikulttuuriset opintopolut -hanke

tukee yhdenvertaisuutta ja koulutusmahdollisuuksia Itä-Suomessa

Suomalaisessa korkeakoulutuksessa aliedustettujen ryhmien, kuten romanien, opintopolut kohtaavat yhä monia esteitä. Puutteet ohjaus- ja neuvontapalveluissa, kohdennetun koulutustarjonnan vähäisyys sekä integroitumisen haasteet vaikeuttavat usein heidän mahdollisuuksiaan edetä opinnoissa. Monikulttuuriset opintopolut -hankkeella pyrimme edistämään yhdenvertaisuutta ja tarjoamaan kaikille opiskelijoille tasavertaiset mahdollisuudet saavuttaa unelmansa ja rakentaa oman tulevaisuutensa.

Itä-Suomessa käynnistyi lokakuussa 2023 Monikulttuuriset opintopolut -hanke, jonka päätavoitteena on edistää yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa korkeakoulutuksessa erityisesti aliedustettujen ryhmien, kuten romanien ja maahanmuuttajien, keskuudessa. Hanketta toteuttaa viisi korkeakoulua: Diakonia-ammattikorkeakoulu, Itä-Suomen yliopisto, Savonia-, Karelia- ja Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu. Kolmivuotinen hanke rahoitetaan Euroopan sosiaalirahasto plus -ohjelmasta ja Etelä-Savon

ELY-keskus toimii kansallisena rahoittajana. Hankkeen idea on saatu romaneilta, ja sitä on valmisteltu usean vuoden ajan. Hankkeen taustalla on vahva usko siihen, että koulutus kuuluu kaikille ja jokaisella on oikeus tavoitella omia unelmiaan.

Tavoitteena yhdenvertaisuuden vahvistaminen ja koulutusmahdollisuuksien parantaminen

Monikulttuuriset opintopolut -hankkeessa kehitämme romanien ja maahanmuuttajien koulutuspolkuja, tarjoamme tukea ja neuvontapalveluja sekä suunnittelemme saavutettavia koulutuksia. Järjestämme muun muassa matalan kynnyksen työpajoja, joissa vahvistamme osallistujien korkeakouluvalmiuksia ja digitaitoja sekä paikkaamme mahdollisia osaamisvajaita. Näiden työpajojen avulla opiskelijoiden on helpompi löytää oma paikkansa

ja tuntea itsensä arvostetuiksi. Tavoitteenamme on vahvistaa Itä-Suomen korkeakoulujen vetovoimaa ja pitovoimaa, jotta opiskelijat pysyisivät opinnoissaan ja kiinnittyisivät korkeakoulu-yhteisöön sekä alueen työelämään.

Haluamme myös tarjota työelämässä oleville romaneille ja maahanmuuttajille mahdollisuuden vahvistaa osaamistaan, nostaa koulutustasoaan ja edistää urakehitystään. Tämän saavuttamiseksi parannamme jatkuvan oppimisen saavutettavuutta ja räätälöimme palveluja yhteistyössä työelämän kanssa. Näin edesautamme mahdollisuuksia elinikäiseen oppimiseen, joka tukee ihmisten hyvinvointia ja itseluottamusta.

Hakevaa toimintaa ja valmennuspajoja

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Savonia ja Itä-Suomen yliopisto ovat keskittyneet erityisesti hakevaan toimintaan.

Monikulttuuriset opintopolut -hankkeen päätoteuttajana on Diakonia-ammattikorkeakoulu. Osatoteuttajina ovat Itä-Suomen yliopisto, Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu, Karelia-ammattikorkeakoulu ja Savonia-ammattikorkeakoulu. Hanketta rahoittaa Euroopan sosiaalirahasto plus Etelä-Savon ELY-keskuksen kautta. Hankkeen toiminta-aika on 1.10.2023–30.9.2026. Kuvassa Monikulttuuriset opintopolut -hanketiimi Pieksämäellä 20.02.2024 (Kuva: Diak)

Hakevan toiminnan tilaisuus Varkauden Savoniassa 14.8.2024 (Kuvassa: vasemmalta Inga Angersaari DIAK, Tuovi Kokkonen DIAK, Milka Kumpu SAVONIA, Kuvat Diak ja Heli. Kaarniemi/UEF)

taan, jossa hankkeen toimijat menevät kohtaamaan kohderyhmät heidän omiin ympäristöihinsä. Romaneja on tavattu Mikkeliissä, Kuopiossa, Iisalmessa ja Varkaudessa, ja toiminta laajenee Joensuuhun ja Savonlinnaan. Näissä kohtaamisissa keskustelemme muun muassa opintojen aikaisesta taloudellisesta toimeentulosta, opiskelumahdollisuuksista ja koulutuspolkujen moninaisuudesta. Tapaamisissa on tullut ilmi, että monet tutkinnot ja ammattialat ovat osallistujille tuntemattomia, mutta kiinnostus ja motivaatio koulutusta kohtaan on korkealla. Kohtaamisia leimaa lämmin ilmapiiri, jossa jokaisen ääni tulee kuulluksi.

// *Tapaamisissa on tullut ilmi, että monet tutkinnot ja ammattialat ovat osallistujille tuntemattomia, mutta kiinnostus ja motivaatio koulutusta kohtaan on korkealla.*

Diakonia-ammattikorkeakoulun järjestämissä valmennuspajoissa keskitymme auttamaan osallistujia ymmärtämään erilaisia reittejä korkeakoulutukseen ja löytämään itselleen sopivimmat polut. Pajojen aiheita ovat muun muassa opintojen suunnittelu, taloudellisten asioiden järjestäminen ja omien vahvuuksien tunnistaminen. Tavoitteena on, että jokainen osanottaja löytää oman suuntansa ja rohkaistuu tavoittelevaan unelmiaan. Tilanteissa on ollut rento ja kannustava ilmapiiri, ja osallistujat ovat kokeneet tullessa kuulluksi ja nähdyiksi, mikä luo toivoa ja uskoa omaan mahdollisuuteen.

Romaniopiskelijat korkeakoulujen arjessa

Monikulttuuriset opintopolut -hankkeen pitkän aikavälin päämääränä on, että romaniopiskelijat olisivat tavallinen näky Itä-Suomen korkeakouluissa. Tavoitteen saavuttaminen edellyttää muutoksia niin korkeakoulujen toiminnassa kuin romaniväestön asenteissa. Romaniväestön osalta on tärkeää kertoa voimavaroistavia muutostarinoita, jotka eroavat vuosisataisista syrjinnän ja ulkopuolisuuden kokemuksista. Korkeakoulujen vastuulla on puolestaan edistää yhdenvertaisuutta ja mahdollisuuksien tasa-arvoa sekä ehkäistä syrjäytymistä. Yhdessä voidaan rakentaa siltoja, jotka vievät kohti tosiasiallista yhdenvertaisuutta.

Romaniopiskelijat voivat omalta osaltaan vastata yhteiskunnan tarpeisiin ja työntekijäpulaan. Heillä on merkittävä potentiaali rikastuttaa opimisyhteisöjä kulttuurien moninaisuudella. Pääkaupunkiseudulla romaniopiskelijoiden määrä on lisääntynyt useiden hankkeiden myötä ja samaa ilmiötä toivotaan Itä-Suomeen. Hankkeessa vaikutamme itäsuomalaisen romaniväestön asenteisiin korkeakoulutusta kohtaan ja Itä-Suomen korkeakoulujen toimintamalleihin henkilöstökoulutusten ja erilaisten työpajojen kautta.

Korkeakoulujen henkilöstölle romaniopiskelijat ovat vielä uusi ilmiö, siksi järjestämme koulutuksia, joissa syvennymme romanien identiteettiin ja heidän tarpeisiinsa korkeakoulussa. Lisäksi pyrimme vaikuttamaan viestintään, jotta romanit näkyisivät paremmin korkeakoulujen arjessa. Näin kehitämme yhteisöä, jossa jokainen voi tuntea olevansa luonnollinen osa korkeakoulua.

Korkeakouluopinnot osaksi arkea

Monikulttuuriset opintopolut -hankkeessa olemme jo lyhyessä ajassa onnistuneet tuomaan korkeakouluopinnot lähemmäksi romaniväestön arkea Itä-Suomessa. Saamamme palautteen mukaan korkeakouluun hakeutuminen ei enää tunnu ylitsempääsemättömältä vaihtoehdolta, ja opiskelu on nousut keskustelunaiheeksi arjen kahvipöytiin. Hankkeessa toivomme, että yhä useampi romani aloittaisi korkeakouluopinnot, kun oma elämäntilanne sen sallii. Korkeakouluopiskelu ei ole enää outo tai vieras asia, vaan se nähdään saavutettavana mahdollisuutena, jota kannattaa tavoitella. Tässä on kyse unelmien toteuttamisesta ja siitä, että jokaisella on oikeus menestyä.

Uskalla unelmoida ja tule rohkeasti mukaan!

Me Monikulttuuriset opintopolut -hankkeessa uskomme, että jokainen askel koulutuksen polulla on askel kohti parempaa tulevaisuutta. Rohkaisemme kaikkia tarttumaan tilaisuuteen, ottamaan askeleen kohti unelmiaan ja liittymään mukaan matkalle kohti yhdenvertaisempaa ja monimuotoisempaa korkeakoulu yhteisöä. *

// *Me Monikulttuuriset opintopolut -hankkeessa uskomme, että jokainen askel koulutuksen polulla on askel kohti parempaa tulevaisuutta.*

Lisää tietoa löydät verkkosivuiltamme: <https://monikulttuurisetopintopolut.fi/>

Romako

loi askeleita huomiseen

Romakossa (2021–2024) tuettiin kolmen ja puolen vuoden ajan Uudenmaan alueen romaneita löytämään itselleen sopiva ala sekä hakeutumaan ammatillisiin opintoihin ja korkeakouluopintoihin. Hanke sai rahoitusta Suomen opetus- ja kulttuuriministeriöltä. Useimmiten osallistujat ottivat itse yhteyttä meihin hanketoimijoihin, ja toivoivat että kävisimme yhdessä läpi, mitä ammattialoja on olemassa ja miltä aloilta voisi työllistyä suhteellisen helposti.

Kolmen vuoden aikana Romakossa aloitti reilut 60 uutta toisen asteen opiskelijaa. Valittuja ammattialoja oli runsaasti, esim. kasvatus- ja ohjausala, hius- ja kauneudenhoitoala, sosiaali- ja terveysala, media ja kuvallinen ilmaisu. Romakon osallistujat suorittivat myös hieman harvinaisempia tutkintoja, kuten yrittäjyyden ammattitutkinnon, rakennusalan perustutkinnon sekä ruokapalveluiden ammattitutkinnon. Yhdessä ammatillisiin opintoihin hakeutuvan osallistujan kanssa etsittiin eri oppilaitosten jatkuvat haut, ja tuettiin sekä opintoihin hakeutumisessa että niissä menestymisessä. Joukossa oli mukana myös oppisopimus- ja rekrykoulutuksiin osallistujia.

Hankkeen aikana korkeakouluopintopaikan sai 35 osallistujaa. Se on suuri määrä, sillä romanien korkeakoulutautuminen on yhä huomattavasti pääväestöstä harvinaisempaa. Erityisen suosittuja olivat tukipajat, joissa har-

Hiusalan opettaja Heli Råglund toimi yhtenä Romako-hankkeen Stadin AO:n työntekijöistä.

joittelimme yhdessä ammattikorkeakoulun pääsykokeisiin. Suurin osa halusi opiskella sosionomiksi, mutta Romakon kautta hakeuduttiin myös muuan muassa insinööriin ja turvallisuusalan tradenomin koulutusohjelmiin.

Romakon aikana ehti valmistua 20 opiskelijaa, jotka myös jatkoivat jatko-opintoihin, töihin tai korkeakouluopintoihin. Opiskelijat aloittivat opintonsa eri aikoihin, eli lisää valmistuneita on tulossa! Odotamme innolla, että loputkin opis-

kelijamme saavat opintonsa päätökseen. Olemme Romakossa hyvin ylpeitä jokaisesta osallistujastamme, joka on lähtenyt seuraamaan omaa unelmaansa.

Vertaistuki kantoi eteenpäin

Osallistujilla oli omat keskusteluryhmänsä, jonne kokosimme sekä jo opiskelevat että vasta opiskelemaan hakevat. Ryhmissä osallistujat jakoivat omia tuntemuksiaan päivänpaisteesta rankkasaateeseen. Ryhmistä muodostui nopeas-

Katri Perho ja Tamara Åkerlund toimivat Romakossa työparina Diakilla.

ti vahva vertaistukimuoto, jossa jäsenet saivat toisiltaan nopeasti vastauksia ja tukea myös virka-aikojen ulkopuolella. Järjestimme kerran viikossa tehtäväpa-joja, joissa osallistujat saivat tehdä omia tehtäviään, kysyä neuvoa tai vaan viet- tää aikaa muiden romakolaisten kanssa. Autoimme osallistujiamme myös opis- keluun kuuluvien harjoittelupaikkojen etsimisessä.

Huomasimme hankkeen aikana, et- tä useimmat opiskelijoistamme pärjäsi- vät hienosti omissa opiskeluryhmissään muiden kanssa. He tarvitsivat vain sil- loin tällöin rohkaisua ja tiedon siitä, et- tä tarvittaessa heillä olisi taustallaan ih- misiä, jotka auttaisivat opiskelupolulla.

Vahvin tuen tarve keskittyi opinto- jen suunnittelu- ja aloitusvaiheeseen. Alun jälkeen opiskelut sujuivat yleensä aikataulussa tai jopa tavallista nopeam- min. Romakossa parhaiksi havaitut tuen muodot olivat varsin yksinkertai- sia: henkilökohtainen ohjaus ja opiske- luun liittyvän itsetunnon tukeminen. Romakolle oli selvästi tarvetta, sillä osallistujia ei tarvinnut etsiä, vaan tieto toiminnasta levisi kuin itsestään. Osal-

listujia oli lopulta paljon enemmän kuin olimme alun perin suunnitelleet, yli kaksisataa.

// Romakolle oli selvästi tarvetta, sillä osallistujia ei tarvinnut etsiä, vaan tieto toiminnasta levisi kuin itsestään.

Oppilaitokset mukana yhteistyössä

Diakin asiantuntijoiden lisäksi Roma- kossa työskenteli Stadin AO:n amma- tillinen opettaja. Oppilaitosyhteistyötä tehtiin myös muiden paikallisten oppi- laitosten kanssa, kuten Varian, SDO:n, Taitotalon ja Step-koulutuskeskuksen sekä ammattikorkeakoulujen kans- sa ympäri Suomen. Oppilaitosyhteis- työn tärkeydestä kertoo myös se, et- tä saimme Stadin AO:n Speedway to work -tiimin kanssa sovittua, että heil- lä olisi jatkossakin viisi korvamerkittyä paikkaa romanitaustaisille opiskelijoille.

Speedway to work mahdollistaa opis- kelun työpainotteisesti ja tarjoaa vaih- toehtoisen tavan opiskella, joka poik- keaa perinteisestä “koulun penkillä istumisesta”.

Taustasta riippumatta -työnantajapooli auttaa harjoittelu- ja työpaikkojen löytämisessä

Hankkeessa luotiin valtakunnallinen Taustasta riippumatta -työnantajapoo- li, joka on netistä löytyvä harjoittelu- ja työpaikkojen hakupalvelu (www.taus- tastariippumatta.fi). Tarve sivustolle tuli suoraan romanitaustaisilta opiskelijoil- ta, joilla oli haasteita löytää harjoitte- lupaikkoja. Romanitaustaiset opiskelijat ja valmistuneet voivat etsiä palvelus- ta itselleen sopivia työnantajia työ- ja harjoittelupaikkoja varten. Ilmoittau- tumalla pooliin työnantajat viestittävät, että romanitaustainen hakija on yhden- vertainen rekrytoinneissa, ja hänelle tarjotaan harjoittelupaikkoja mahdol- lisuuksien mukaan. Poolista löytyvät työnantajan yhteystiedot ja linkit avoi- miin työpaikkoihin.

Diakonia-ammattikorkeakoulusta valmistuneet sosionomi-diakoniopiskelijat **Jere Höyhtyä**, **Leevi Juhola** ja **Sonja Karastie** tekivät syksyllä 2022 opin- näytetyön yhteistyössä Romakon kanssa. Opiskelijat kutsuivat seurakunnan ja kirkon alan työnantajia mukaan haku- palveluun. Mukaan liittyi upeat 66 työnantajaa. Opin- näytetyön nimi on ”Romako-hankkeen työnantajapooli romanien työllistymisen mahdollistajana kirkon aloilla”.

Romako-hankkeessa toteutettiin ke- vällä 2023 Taustasta riippumatta -kam- panja, jossa satoja romanitaustaisten työnhausta saamia hylkäyskirjeitä pa- lautettiin työnantajille. Lisäksi tutkit- tiin, miten pienet ja keski- suuret yrityk- set suhtautuvat romanien rekrytointiin. Kampanjalla haluttiin tehdä näkyväksi valta- va romanitaustaisten osaajien kirjo ja koulutustason nousu, sekä nostaa kes- kusteluun romanien kokemaa syrjintää työ- elämässä. Kampanjan ja Taustasta riippu- matta -työnantajapoolin tarkoituksena oli muuttaa suomalaista työnhakua ja työelämää yhdenvertaisemmaksi. Kam- panja toi runsaasti näkyvyyttä ja palkin- toja niin Suomessa kuin kansainvälisesti.

Kampanjan ja Taustasta riippumatta -työnantajapoolin tarkoituksena oli muuttaa suomalaista työnhakua ja työelämää yhden- vertaisemmaksi.

Tuhansia koulutettuja opoja, opettajia ja virkamiehiä

Romakolaisilla oli kunnia kouluttaa yli 2200 romanien kanssa asioivaa virka- miestä, opettajaa ja opinto-ohjaajaa kunnioittavasta kohtaamisesta ja par- haista tuen keinoista. Koulutuksillam- me tavoitimme muun muassa kaikki Uudenmaan perusasteen opot sekä Ke- lan henkilöstön valtakunnallisesti. Kou- lutimme myös satoja Stadin AO:n opet- tajia, jotta he osaisivat myös jatkossa hyödyntää Romakosta saatuja oppeja opiskelijoidensa tukemisessa.

Koulutuksiemme tärkeimpänä ope- tuksena oli aina se, että jokainen tulee kohdata yksilönä, ja omaa valta- ase- maansa tulee käyttää aidosti yhden- vertaisesti. Kukaan ei voi olla kaikkien kulttuurien asiantuntija, mutta tärkein- tä on kysyä asiakkaalta tai opiskelijal- ta, mitä asioita tämä itse toivoisi huomioitavan. Kielen tulee olla selkeää, ja asiakkaalta on hyvä varmistaa, et- tä molemmat ymmärsivät yhdessä so- vitut asiat samalla tavalla. Opetusalan henkilöstön koulutuksissa toimme esil- le myös toimivimpia viestinnän välinei- tä – ystävällinen puhelu huoltajille toi- mii usein Wilma-viestiä paremmin.

Erityisesti opiskelijoiden koulutuksissa vallitsi usein lämmin ja avoimen kiin- nostunut tunnelma, ja asiantuntijam- me Tamara sai vastata kysymyksiin ai- na jouluruoista opiskelutekniikoihin.

Kukaan ei voi olla kaikkien kulttuurien asiantuntija, mutta tärkeintä on kysyä asiakkaalta tai opiskelijalta, mitä asioita tämä itse toivoisi huomioitavan.

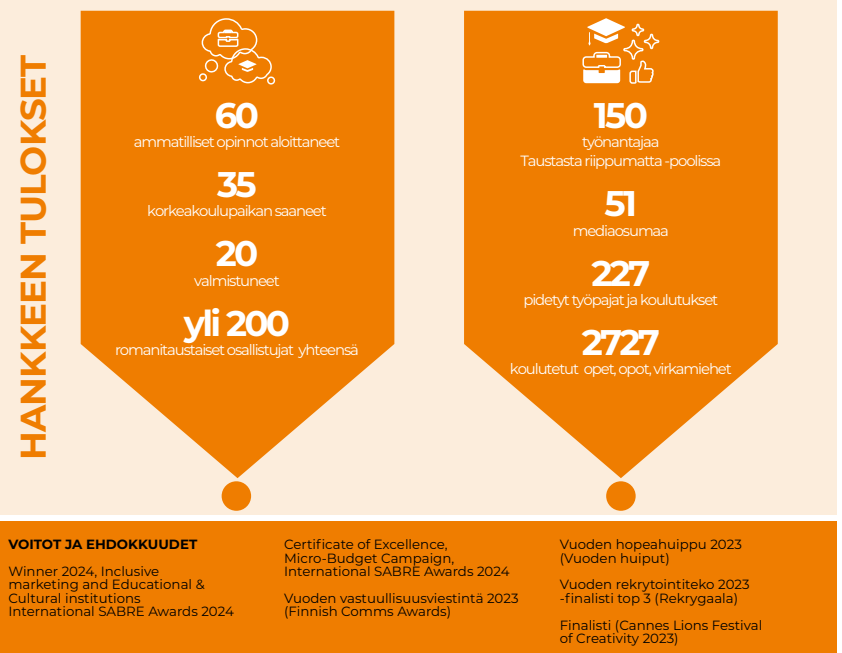
ROMAKO – ASKELEET HUOMISEEN

TOIMINTAA, TULOKSIA JA TUNNUSLUKUJA

Romako-hankkeessa (2021-2024) tuettiin pääkaupunkiseudun aikuisia romaneja ammatillisiin ja korkeakouluopintoihin hakeutumisessa ja suorittamisessa sekä työ- ja harjoittelupaikkojen saamisessa. Lisäksi tarjottiin henkilökohtaista ohjausta ja vertaistukea opintojen sujuvuuden varmistamiseksi.

Hankkeessa luotiin myös Taustasta riippumatta -työnantajapooli, jossa työnantajat ilmoittivat kiinnostuksensa tarjota työ- ja harjoittelupaikkoja romanitaustaisille hakijoille, edistäen yhdenvertaisuutta ja monimuotoisuutta työyhteisöissä.

VOITOT JA EHDOKKUUDET

Winner 2024, Inclusive marketing and Educational & Cultural institutions International SABRE Awards 2024

Certificate of Excellence, Micro-Budget Campaign, International SABRE Awards 2024
Vuoden vastuullisuusviestintä 2023 (Finnish Comms Awards)

Vuoden hopeahuippu 2023 (Vuoden huiput)

Vuoden rekrytointiteko 2023 -finalisti top 3 (Rekrygaala)
Finalisti (Cannes Lions Festival of Creativity 2023)

Hanketta hallinnoi Diakonia-ammattikorkeakoulu ja osateuttajana toimi Stadin ammattiopisto. Hanketta rahoitti Opetus- ja kulttuuriministeriö.

ROMAKO **DIAK** **Stadin AO** **OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖ**

Parasta olivat osallistujien onnistumiset

Mielekkäintä hankkeessa ovat olleet osallistujien aidot kohtaamiset. Parasta palautetta ovat opiskelijoiden henkilökohtaiset onnistumiset, kiitokset avusta ja suullinen palaute, kuten: “minähän opin” ja “minähän osaan!”. Määrällisiä tuloksia kootessa on ollut mahtavaa todeta, kuinka moni on saanut ohjausta, päässyt opiskelemaan, edennyt opinnoissaan ja jopa ehtinyt valmistumaan ja työllistymään hankkeen aikana. Ohjattavia oli useassa kaupungissa, oppilaitoksessa ja useil-

la eri osaamisaloilla. Onnistuimme löytämään osallistujille juuri heidän tavoitteitaan tukevia opiskelu- ja urapolkuja. Toivomme että opiskelijat saavat tarvitsemaansa tukea myös jatkossa, ja että he myös itse auttavat uusia innokkaita opiskelijoita eteenpäin. Uskomme, että myös Taustasta riippumatta -työntajapooli kasvaa tulevaisuudessa entistä suuremmaksi, ja sitä kautta löydetään jatkossakin harjoittelu-, oppisopimus- ja työpaikkoja. Suuret kiitokset kaikille osallistujillemme, olkaa ylpeitä saavutuksistanne! *

// Onnistuimme löytämään osallistujille juuri heidän tavoitteitaan tukevia opiskelu- ja urapolkuja.

Osallistujan tunnelmia

Kuka:

Maarit Bollström, sosionomiopiskelija Diakonia-ammattikorkeakoulussa. Aloitti opinnot tammikuussa 2022, arvioitu valmistuminen joulukuussa 2024.

Kokemukset Romakosta:

“Olin Romakon osallistuja, ja myöhemmin työskentelin hankkeessa asiantuntijana. Olin haaveillut sosionomin opinnoista monta vuotta, mutta minulta puuttui tietoa ja rohkeutta toteuttaa unelmani. Sain Romakosta vahvaa tukea jo ennen opintojeni alkua, ja pääsin pääsykokeista läpi huippupisteillä. Harjoittelin kovasti Romakon pääsykoetreeneissä, ja oli mukava tietää, että apua oli aina saatavilla. Opiskelupaikan saaminen oli tähtihetkeni. Työntekijänä parasta oli osallistujien onnistumiset ja niistä saatu positiivinen palaute.

Koen, että tällaiselle toiminnalle on suuri tarve. Toivoisin, että Romakon kaltainen toiminta saisi jatkoa, ja tukea annettaisiin myös valtakunnallisesti.”

Terveiset opintoja harkitseville:

“Rohkeasti eteenpäin!” *

Maarit Bollström, kuva Heli Råglund

TEKSTI Sanna Lindberg KUVAT Dimitri Grönfors ja Mikael Nyman

RomaSome

– Nuoret nostavat romanikielen arvostusta ja elvyttävät sitä somen avulla

Keväällä 2024 alkoi Romanifoorumin sosiaalisen median kanavilla näkyä jotain uutta ja innostavaa: romanikieltä ja -kulttuuria käsittelevää sisältöä, jota tuottivat romaninuoret Benjam Valeriuksen ja Mika Nymanin johdolla. Projektia, nimeltään RomaSome, koordinoi Romanifoorumin media- ja viestintävastaava Dimitri Grönfors. RomaSome on pieni osatoteutus Suomen Kulttuurirahaston rahoittamaa hanketta, jonka tavoitteena on elvyttää romanikieltä sekä tukea romanitaidetta ja -kulttuuria vuosina 2023–2030.

Miten tämä kaikki alkoi ja mitä nuoret ovat saaneet aikaan? Lähdetään seuraamaan!

Kohti elävää romanikieltä – RomaSomen alku ja ensimmäiset askeleet

RomaSome käynnistyi helmikuussa yhteisen ideoinnin voimin. Nuoret yhdessä Romanifoorumin työntekijöiden

kanssa suunnittelivat sisällöntuotannon rungon ja keksivät erilaisia tempauksia, joilla romanikieli voitaisiin tuoda lähemmäksi nuoria – ja ylipäättään tehdä siitä helposti lähestyttävää. Alusta asti oli selvää, että tavoitteena ei ollut opettaa kieltä, vaan tehdä siitä osa arkipäivää ja rohkaista kielen käyttämiseen arkisissa tilanteissa. Nuorten ennakkoluuloton asenne ja heittäy-

tyminen on ollut avainasemassa koko projektin onnistumisessa.

Benjam ja **Mika** eivät ainoastaan ideoineet sisältöjä, vaan tarttuivat myös rohkeasti kameraan ja mikrofonin sekä lähtivät kohtaamaan ihmisiä. "Ensimmäinen sometempausvideomme oli tietovisa romanikielestä. Halusimme testata, kuinka paljon ihmiset oikeasti tietävät kielestä ja haastaa heitä ko-

keilemaan muutamia perussanoja. Vastaanotto oli kannustava ja innostava," Benjam kertoo. Tällä tavoin projekti on jo alusta lähtien pyrkinyt vähentämään kielen käyttöön liittyviä ennakkoluuloja ja kannustanut oppimaan uutta.

Hauskaa ja opettavaista sisältöä – jokaiselle jotakin

Romasome pyrkii tavoittamaan yleisöä monipuolisesti. Tähän mennessä on järjestetty TikTokissa live-lähetyksiä, joissa keskustellaan romanikielen merkityksestä ja käytöstä. Nuorten tuottamia videoita ja postauksia on Romani-foorumin Facebookissa, Instagramissa ja YouTubeissa. Sisältö on vaihdellut

leikkimielisistä kilpailuista ja sanahaasteista syvällisempiin keskusteluihin kielen säilyttämisestä ja elvyttämisestä.

"Jokainen osallistuja on päässyt kokemaan, miten oma luovuus ja ideat voivat muovautua konkreettisiksi sisällöiksi," kuvailee Mika kokemustaan.

Yhdessä tekeminen on tuonut mukanaan paitsi oppimisen iloa myös haastanut osallistujat ylittämään itsensä. On ollut tilanteita, joissa on nauruttu yhdessä epäonnistuneille otoksille, käyty pitkiä keskusteluja siitä, miten jokin lause voisi kääntyä romanikielelle, tai vain nautittu yhteisestä tekemisestä.

Eikä tässä vielä kaikki! Erityisen mielenkiintoiseksi projektin tekee se,

että nuoret ovat rohkeasti ottaneet kontaktia ihmisiin myös katutasolla. Ostoskeskuksissa järjestetyt kyselyt romanikielen käytöstä ovat herättäneet monen mielenkiinnon. "Aluksi jännitti, mutta huomasimme pian, että ihmiset olivat avoimia ja uteliaita," Benjam kertoo.

Arjen toiminnan keskellä on opittu paljon uutta ja saatu arvokasta kokemusta mediasisältöjen tuottamisesta. Nämä kaikki ovat arvokasta pääomaa ja uusia taitoja jokaiselle osallistujalle. Myös romanikielen sanoja on tarttunut mukaan matkan varrella.

Kohti tulevaa – mitä seuraavaksi?

RomaSomen sisällöt eivät jää vain vä-lähdysiksi somekanaviin, vaan ne tulevat elämään ja kehittymään edelleen. Hankkeen tavoitteena on luoda pitkä-aikaisia vaikutuksia romanikielen käytön arkipäiväistämisessä ja houkutella nuoria kielen pariin.

Tulevaisuudessa on luvassa vielä musiikkiteemainen tempaus, jonka sisältö jääköön tässä vaiheessa salaisuudeksi. Lisäksi suunnitteilla on podcasteja, joissa keskustellaan kielen merkityksestä, omista kokemuksista ja tulevaisuuden näkymistä. "Musiikki ja yhteiset keskustelut ovat luonnollinen osa romanikulttuuria, ja haluamme hyödyntää niitä keinona tuoda kieltä ja kulttuuria lähemmäksi," Dimitri Grönfors valaisee tulevia suunnitelmia.

Nuorten viesti vanhemmille kielentaitajille on myös selvä: "Opetustakaa romanikieltä meille ja kan-

nustakaa sen opiskelemiseen. Älkää arvostelko, vaan rohkaiskaa! Jokainen sana, jonka opimme, on askel kohti kielen säilyttämistä." Tämä ajatus kiteyttää projektin ytimen – yhteisön tuki ja osallistuminen ovat kielen elinvoimaisuuden edellytyksiä.

Tulevaisuudessa on luvassa vielä musiikkiteemainen tempaus, jonka sisältö jääköön tässä vaiheessa salaisuudeksi.

Romasome – romanikieli kuuluu kaikille

RomaSome on tuonut jo nyt romanikielen lähemmäksi nuoria ja rohkaissut käyttämään sitä arjessa. Vaikka hanke

päättyy marraskuun lopussa, tuotettu sisältö elää ja inspiroi edelleen.

"RomaSome ei ole pelkästään projekti – se on askel kohti uudenlaista, arvostavaa suhdetta romanikieleen ja kulttuuriin," Dimitri Grönfors tiivistää.

Jos et vielä seuraa meitä, ota haluttuun Romanifoorumin somekanavat ja liity mukaan elävään ja inspiroivaan romanikielen maailmaan. Jokainen seuraaja, tykkäys ja kommentti on askel kohti kielen ja kulttuurin elpymistä. Seuraamalla kanaviamme saat myös uusimmat päivitykset siitä, mitä tapahtuu seuraavaksi. Tule mukaan! *

Facebook -linkkejä:

<https://fb.watch/uSN9CaB8w4/>
<https://fb.watch/uSNbDN6gAN/>
<https://fb.watch/uSNIWbVgzO/>
<https://fb.watch/uSNIWbVgzO/>
https://fb.watch/uSP66_5k7E/

Opetushallituksen terveiset

Opetushallituksessa on viimeisen vuoden aikana tapahtunut muutoksia romanityössä. Pitkäaikainen asiantuntijamme, opetusneuvos Susanna Rajala jäi eläkkeelle ja Irja Seilola aloitti uutena kotoperäisten kielten opetusneuvoksena. Vaihdoista huolimatta romanien koulutusta tukevaa työtä jatketaan Opetushallituksessa edelleen. Nyt kädessänne oleva Latšo Diives, romanien koulutuksen tiedotuslehti on vuosittainen julkaisumme. Lisäksi Opetushallituksessa toimii Romanien koulutusta tukeva ohjausryhmä, jonka puheenjohtajana toimii kouluneuvos Jorma Kauppinen ja sihteerinä opetusneuvos Irja Seilola. Ryhmän tärkeänä tehtävänä on seurata ja tukea elvytysohjelman toimenpiteitä. Tänä syksynä ja tulevana keväänä keskitymme romanioppilaiden perusopetuksen tilanneselvitykseen, jota Irja Seilola ja asiantuntija Satu Blomerus työstävät eteenpäin. Selvitys toteutetaan yhteistyössä romaniyhteisön kanssa, kuten edelliseltäkin selvitykseltä. On tärkeää, että yhteisö on aidosti mukana toteuttamassa selvitystä aktiivisesti, avoimesti ja yhteisellä luottamuksella.

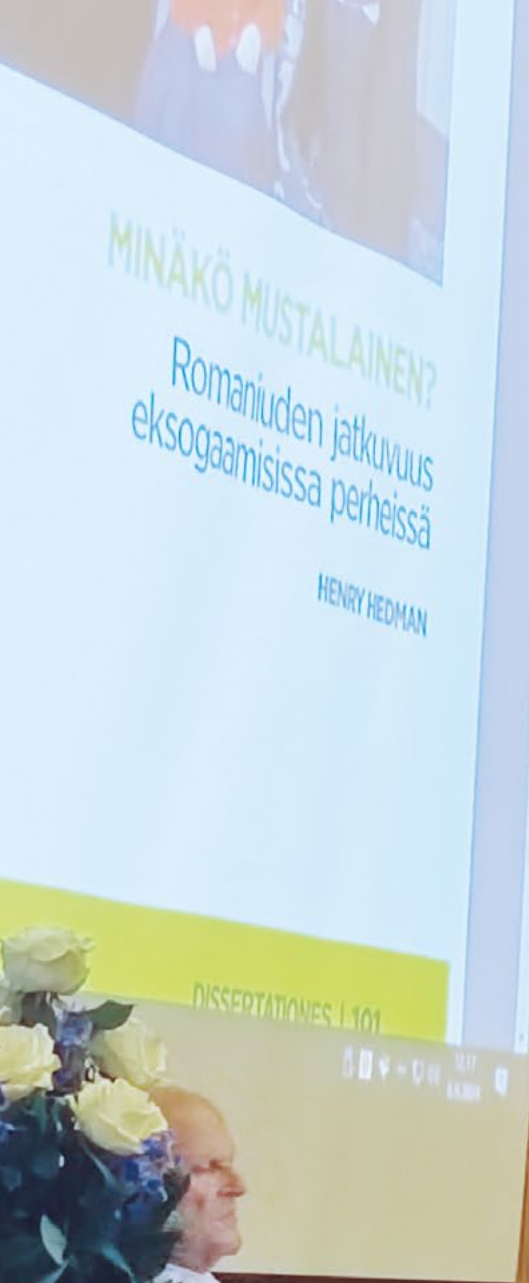
Yhteiskunnallinen tilanne on moninainen ja osalle haasteellinen. Osa kasvavista nuorista on päässyt kiinni opiskeluun ja työelämään, mutta osa tarvitsee oppimisen ja koulunkäynnin tukea monipuolisesti. Koulun kiinnittymiseen ja poissaoloihin puuttumiseen löytyy tukimateriaalia Opetushallituksen sivustolta. Myös oppimisen tuki uudistuu syksyllä 2025. Tarvitaan vahvaa yhteistyötä eri toimijoiden kesken, jotta meillä olisi tulevaisuudessakin romaniosaajia, vahvoja romani kielen ja -kulttuurin omaavia aikuisia. Jotta tämä tavoite toteutuu, Opetushallitus haluaa osaltaan antaa riittävän tuen koulunkäynnin sekä romani kielen ja -kulttuurin tukemiseen. Romanilasten perusopetuksen tilanneselvityksen kautta saamme lapsilta, nuorilta ja huoltajilta sekä koulun työntekijöiltä tietoa niistä tarpeista ja teemoista, joita meidän tulee huomioida tulevaisuudessa.

Romanien koulutustilanne on parantunut ja koulutusmyönteisyys kasvaa koko ajan aikuisväestön keskuudessa. Korkeakouluopinnot ovat tulleet osaksi arkea ja erilaisia opintopolkuja on löydetty ja hyödynnet-

ty. Tässä lehdessä kuvatut Romako- ja Monikulttuuriset opintopolut hankkeet ovat varmasti osaltaan edistäneet asiaa. Yhteiskunnallisessa keskustelussa olemme nähneet romaniyhteisöä monenlaisista näkökulmista. Päällimmäisinä mieleen nousevat huikeat onnistumiset, kuten tohtori Henry Hedmanin väitöskirja ja kansanlaulaja Hilja Grönforsin kunniatohtorin ja akateemikon arvonimet. Molemmat ovat loistavia ansioita ja toimivat varmasti esimerkkeinä kasvaville sukupolville. Opetushallitus onnittelee sydämellisesti FT **Henry Hedmania** ja akateemikko **Hilja Grönforsia!**

Muuttuvasta toimintaympäristöstä ja vähenevistä resursseista huolimatta Opetushallitus pitää tärkeänä yhdenvertaisuuden toteutumista koulutuksen kehittämisessä. Romanit ovat olleet 30 vuoden ajan mukana toimijoina tässä työssä ja jatkamme arvokasta työtämme yhdessä eteenpäin. *

Lucina Hänninen
Opetusneuvos, perusopetus ja
varhaiskasvatus -yksikön päällikkö

TEKSTI Filosofian tohtori, opetusneuvos Henry Hedman
KUVAT Henry Hedmanin kotiarkisto ja Janette Grönfors

Matkani akateemiseen maailmaan

Väittelin 6.9.2024 aiheesta ”Minäkö mustalainen?” Romaninuden jatkuvuus eksogaamisissa perheissä. Syyskuun 26 päivä kädessäni oli filosofian tohtorin tutkintotodistus. Matka tähän päivään on ollut pitkä ja vaiheikas. Siihen on mahtunut unelmia ja välitavoitteita sekä unelmien täytymistä. Eräs sukulaiseni totesikin, että eipä uskoisi, että pienestä kiharapäisestä hevostäpöästä matkaavasta Henkasta on kehittynyt akateeminen, koulutettu, tohtori ja opetusneuvos. Tämän kaiken saavuttaminen on edellyttänyt tavoitteiden asettamista, pitkäjännitseyttä, rukousta, tukea ja rohkeisuutta.

Isän kannustus opintoihin

Olen elänyt ja nähnyt vuodet 1950–60-luvuilla, jolloin meidänkin romaniperheemme kiersi hevoskyydillä. Oli pyydettävä yösiijaa pääväestöltä ja välillä päästiin tupiin tai latoihin. Vanhemmat tekivät kauppaa myymälä, milloin mitään tuotetta, joita siihen aikaan oli maaseudulta vaikea saada. Kaupantekoa talosta taloon oli joskus raskasta; niinpä vanhemmat rohkaisivat

lapsiaan opiskelemaan ja hankkimaan hyvät ammatit, jotka helpottaisivat lasten eteenpäin pääsyä elämässä. Isä demonstroi kaupanteon hyviä ja huonoja puolia. Hän kehotti nostamaan ison matkalaukun, joka oli täynnä kauppataitavaraa. Huomasin laukan olevan painavan, sain sen nostettua kahdella kädellä juuri ja juuri maasta ylös. Isä jatkoi kertomalla kaupantekoon liittyviä kokemuksiaan, jotka eivät olleet aina myönteisiä ihmisten ennakkoluulojen tähden. Tuo hetki oli minulle 15-vuotiaalle pojalle käänteentekevä ja niinpä mieleni vaihtui jatko-opintohaluihin.

Keskikouluun ja kauppaopistoon

Aloitin keskikoulun ja jatkoin sen jälkeen kauppaopistoon suorittaen merkonomi tutkinnon 1970-luvun alussa. Toimin kustannuslaskijana Riihimäen Lasin tehtaan konttorissa, kunnes menin armeijaan. Armeijan jälkeen toimin myös muusikkoevankelistana Romanos -lauluyhtyeen kanssa. Teimme useita äänitteitä ja vierailimme esiintyvinä muusikkoina eri puolilla Suomea, Ruotsia, Venäjää ja jopa Kanadaa.

Rohkeasti merten yli Dallasiin

Muutaman vuoden jälkeen halusin jatkaa opintojani ja erityisesti kehittää englannin kielen taitojani. Minua kiinnosti teologian opiskelu Yhdysvalloissa. Sain siihen kipinän erään raamattuopiston Living Praise -kuoron vierailun yhteydessä. Tuula sisareni kanssa saimme vuonna 1977 opiskelustipendin vuodeksi Dallasissa sijaitsevaan Christ for the Nations Instituuttiin. Opiskeluun sisältyi neljä tuntia teologisia opintoja ja neljä tuntia töitä. Suoritimme alemman teologian Bachelor of Theology tutkintoa. Kävimme myös Living Praise kuorona vierailemassa eri puolilla Texasin osavaltion seurakuntia. Vuosi kului liiankin nopeasti. Saimme yllättävän kutsun vierailla Kanadan suomalaisten seurakunnissa ja niinpä matkasimme Dallasista kohden Vancouveriin, josta matkamme jatkui pienlentokoneilla, bussilla ja henkilöautoilla kohti Torontoa. Saimme käsityksen, miten suuresta maasta oli kysymys. Matka kesti kaikkiaan yli kuukauden, kun kävimme useissa suomalaisissa kohteissa matkan varrella ja saimme kohdata

Dallasissa vietetty opiskeluaika oli elämäni hienointa aikaa ja kadun, etten viipynyt pitempään. Matka sinne tuohon aikaan 1970-luvulla oli rohkea päätös, joka toi elämäni lähtemättömän kokemuksen.

Matka jatkuu Kanadaan opintojen pariin

Vuodet kuluivat ja tultiin 1990-luvulle. Olin Tampereella kuuntelemassa ihailemaani professoria **George Batsonia**, joka teki minun suuren vaikutuksen. Olin kuulemassa hänen opetustaan, miten valmistetaan selittävä saarna. Batsonissa yhdistyivät sekä akateeminen, tieteellinen osaaminen ja käytännön terve karismaattisuus ja Jumalalle pyhittynyt elämä. Silloin tein päätöksen, että lähdän Kanadaan opiskelemaan teologiaa.

Tieni johti lopulta Trinity Western Universityyn, Langleyssä lähellä Amerikan rajaa ja Seattlen kaupunkia. En vieläkaan käsittänyt, mikä sai minut lähtemään niin kauas kolmen pienen tyttäreni kanssa. Sisäinen pakontunne ja rohkeus kokea jotain uutta ja hankkia maisterintutkinto toimivat kannustimina. Kansani lähtivät **Kyösti Florin** yhdessä **Rosita** vaimonsa ja lastensa kanssa. Ensim-

immäisen vuoden asuimme samassa omakotitalossa. Rosita hoiti molempien lapsia ja me miehet kävimme yliopistolla. Toisena opiskeluvuotena muutimme 70 kilometrin päässä sijaitsevaan Vancouveriin, joka oli suurkaupunki ja jossa sisareni **Helena** miehensä pastori **Herman Blomeruksen** kanssa hoitivat suomalaisen kotikirkon

toimintaa. Kahden opiskeluvuoden jälkeen oli hieno tunne, kun molemmat **Kyösti** ja minä olimme promootiossa ja valmistuimme maistereiksi Master of Religious Education -tutkinnosta. Jälleen yksi tavoite oli saavutettu. Oli jännittävää nähdä, mitä olisi edessäpäin.

Opettajakorkeakoulun pedagogiset opinnot

Maisteritutkinnon jälkeen työskentelin ensin silloisen Mustalaislähetyskeskuksen (myöh. Romano Missio) palveluksessa 1996–2002 ensimmäisenä romanitoiminnanjohtajana. Vuosien 1996–1998 aikana suoritin oman työn ohella ammatillisen opettajakorkeakoulun pedagogiset opinnot Hämeenlinnassa. Kymmenen vuotta kului tutkijan tehtävissä Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksessa (nyk. Kotimaisten kielten keskus) vuosina 2002–2012. Kotimaisten kielten keskukselta siirryin Helsingin yliopistoon romanikielen ja -kulttuurin kurssin pääopettajaksi yhdessä lehtori **Kimmo Granqvistin** kanssa. Tätä tointa hoidin 8 vuotta, kunnes jäin eläkkeelle. Tosin jatkan edelleen HY:n vierailevana tutkijana.

Haaveena tohtoriväitöskirja

Vuonna 2014 aloin haaveilemaan jälleen lisäopinnoista ja tällä kertaa tohtorin väitöskirjan tekemisestä. Minun piti ensin suorittaa täydentävät opinnot ja tutkimustyö romanikielen käytöstä ja käyttöasenteista. Väitöskirjasuunnitelman teko oli seuraava askel. Jouduin tekemään kovasti perustavaa selvitys- ja ideointityötä saadakseni väitöskirjaan selkeän rakenteen tutkimusta varten. Heti alussa huomasin, ettei aiheesta ollut tehty aiempaa tutkimusta, joka edellytti laajaa empiiristä aineistoa ja haastatteluja kentällä romanien parissa. Kenttävaihe kesti useita vuosia ja siihen sisältyi paljon kirjojen lukemista ja työtä aineiston kokoamisen ja analyysin selvittämiseksi. Aloitin seminaarin kasvatustieteen laitoksella **Arto J. Kallioniemen** ohjauksessa aina tämän vuoden loppuun asti.

Väitöskirjamatkan on kestänyt yli 9 vuotta. Matka on ollut pitkä ja vaiheikas. Siihen on mahtunut vaihtelevia

monia ihania ihmisiä. Lopulta pääsimme palaamaan Suomeen. Kokemukset Dallasista ja Kanadan vierailusta toivat monia rikastuttavia kohtaamisia mm. raamattuopiston eri maiden opiskelijoiden sekä Kanadan suomalaisten kautta. Jälkeen päin olen ajatellut, että tuo

Henry Hedmanin perhe, pojat Nikolas ja Mikael sekä vaimo Sanna Hedman.

tunteita jaksamisesta, luovuttamisesta ja taas jatkamista monien muiden vas-tuiden kanssa. Se on ollut kovaa paker-tamista, etsimistä, lukemista, turhau-tumista, innostumista ja jälleen työtä ja työtä. Nyt on tultu hetkeen, jolloin olen saavuttanut tavoitteeni -- väitös-kirja on hyväksytty ja samoin tutkinto. Sydämeistäni nousee suuri kiitollisuus kaikkia teitä kohtaan, jotka olette kan-nustaneet, rohkaisseet ja uskoneet mi-nuun. Erityinen kiitos kuuluu äidilleni, joka on kannustanut minua eteenpäin väitöskirjan tekemisessä. On ollut nii-tä hetkiä, jolloin olen äidin rohkaisua tarvinnut. Myös edesmennyt isäni kan-nusti minua opiskelemaan, mikä oli al-kusysäys opintielle lähdetessä.

Testamenttini romaninuurille

Haluan jakaa elämäni etenkin roma-ninuurille, kannustaakseni heitä usko-maan itseensä ja asettamaan itselleen korkeampia tavoitteita. Opiskelu yli-opistossa esimerkiksi avoimen yliopis-ton kautta antaisi hyvät mahdollisuu-det suorittaa vaihtoehtoisia opintoja mm. romanikulttuuri ja -kielen kurs-sien kautta, joista voi saada jopa 60 opintopistettä. Toivon tämän kirjoituk-

sen antavan toivoa monille romaninuo-rille, jotta hekin voisivat asettaa unel-mia ja tavoitteita ja saavuttaa ne eräänä päivänä, tosin aikaisemmin kuin eläke-läisenä, kuten omalla kohdallani kävi.

Aseta tavoitteita

Minua on auttanut elämässä ja tavoit-teiden saavuttamisessa se, että olen aina halunnut kehittää itseäni ja nii-tä asioita, joita olen kulloinkin teh-nyt. En ole jäänyt paikoilleni lepää-mään ja odottamaan milloin saan jotakin aikaan. Olen asettanut itselle-ni tavoitteita unelmien saavuttamiseksi. Ensimmäinen askel on miettiä, mitä haluat elämässäsi saavuttaa. Voit miet-tä, mihin tunnet kiinnostusta ja millai-sia kykyjä ja lahjoja sinulla on. Tee niis-tä luettelo ja suunnittele, miten voisit kehittää niitä ja miten voisit saavuttaa tavoitteet.

Toisaalta elämä on kuljettanut ja matkalle on tullut virikkeitä, johdatus-ta, haasteita ja tilanteita, jotka ovat oh-janneet erilaisiin tehtäviin ja koulutuk-siin. Suurin asia on ollut huomata, että elämäni kautta olen voinut toimia ro-manien koulutus, -kieli ja -kulttuuri asioissa sekä toisena sektorilla roma-

nien hengellisen musiikin ja hengellisen työn kautta monissa eri tehtävissä. Elä-keläisenä minua ei kaduta se, että olen uskaltanut lähtemään totutuista ympyröistä ulos ja tarttumaan uusiin haasteisiin, joita eteeni on tullut. Ko-kemukseni johdosta rohkaisen teitäkin kaaleen nuoret tekemään samoin ja us-kaltautukaa tarttua vaativiinkin haas-teisiin ja lähtekää kehittämään itseänne koulutussaralla eteen päin. Tyhjän saa pyytämättäkin, mutta tavoitteita saa vain kulkemalla niitä kohden ja asetta-malla välitavoitteita ja lopulta on mah-dollista saavuttaa unelmansa. *

Rohkaisevin terveisin
Henry Hedman

TEKSTI JA KUVAT Janette Grönfors, erityisasiantuntija, pääsihteeri
Sosiaali- ja terveysministeriö, Romaniasiain neuvottelukunta

Romanipolitiikka

sosiaali- ja terveysministeriössä vuonna 2024

Vuosi 2024 käynnistyi sosiaali- ja terveysministeriössä työntäyteisenä myös romanitöiden osalta. Kevään 2024 aikana valmistui Romanipoliittisen ohjelman toimenpanosuunnitelma, jota esiteltiin ja jalkautettiin ahkerasti kaikkialla Suomessa eri yhteyksissä ja eri tahoille. Romaniverkoston jäsenet osallistuivat useiden lausuntojen tekemiseen sekä erilaisiin yhteisiin keskustelutilaisuuksiin. Kotimaisten töiden ohella erityisasiantuntijalla oli paljon myös kansainvälisiä tehtäviä hoidettavanaan sekä tapauksia ja kyselyitä, joihin osallistuivat ja antoivat panoksensa myös romanijärjestöt ja toimijat.

Sosiaali- ja terveysministeriössä aloitettiin vuonna 2023 parityöskentelymalli, jossa romani- ja vammaispolitiikan yhteensovittamiseen liittyvistä asioista on keskusteltu säännöllisesti yhdessä Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunnan eli VANen kollegojen kanssa. Tämä on ollut hyvä uudistus, sillä romaniasioiden hoito on käytännössä yhden virkahenkilön harteilla valtioneuvostossa ja työ on paikoin hyvin yksinäistä puurtamista. Samalla on tullut myös tutummaksi ministeriössä käsiteltävät vammaisten asiat. Ajankohtaisia romanipolitiikan kuulumisia on esitelty säännöllisesti myös ministeriön Asiakkaat ja henkilöstö -yksikön kokouksissa.

Romano Missio ry Avoimet ovet tilaisuus 14.2.2024

Kevään aikana saimme valmiiksi yhteistyössä THL, STM ja Aluehallintoviraston kanssa Romanipoliittisen ohjelman (Rompo3) toimeenpanosuunnitelman, joka julkaistiin huhtikuussa 2024. Käännökset taittoineen valmistuivat kesän aikana.

Vuoden 2024 alussa haimme myös Euroopan komission CERV ohjelmasta avustusta kansallisen romaniasioiden yhteyspisteen (sosiaali- ja terveysministeriö) työn tueksi yhdessä Suomen Romaniyhdistyksen kanssa. Hakemukses-

sa haimme rahoitusta hankehallintoon ja viestintään sekä romanilähtöiseen vaikuttamis- ja antirasistiseen työhön. Hakemus lähetettiin maaliskuussa ja lopullinen päätös siitä tulee viimeistään joulukuussa. Syksyn lopulla hakemuksemme oli jo sopimusasiakirjan valmistelussa.

Alkuvuodesta kävimme tutustumassa Romano Mission toimintaan, uuteen toiminnanjohtajaan sekä työntekijöihin järjestön Avoimet ovet-tapahtumassa. Samassa yhteydessä

ojensimme myös vuoden 2023 Paarikiba-tunnustuksen yhdistyksen eläköityvälle toiminnanjohtajalle kiitoksena hänen työstään romaniväestön hyväksi. Maaliskuussa esittelimme Euroopan komission kansallisten romaniasioiden yhteyspisteiden (EU/NRCP) kokouksessa esimerkkinä hyvästä käytänteestä Sastipe Tukke - Terveyttä sinulle -hanketta.

Kevään aikana etsimme rahoitusta romanivanhuksiin liittyvän valtakunnallisen tutkimuksen tekemiseen ja siitä

Euroopan ihmisoikeusvaltuutetun tapaaminen ulkoministeriössä

keskusteltiin myös Vanhusasiavaltuutetun kanssa. Tutkimuksen tekeminen on osa Rompo3 toimeenpanosuunnitelmaa ja tavoitteena toteuttaa vuoteen 2026 mennessä. Syyskuussa teimme yhteistyökirjeen Helsingin yliopiston Suomen Akatemian hakemukseen, jossa osana olisi romanivanhuksiin liittyvän selvityksen tekeminen. Yhteistyökumppanina kyseisessä hankkeessa olisi myös Suomen Romaniyhdistys ry.

Huhtikuussa lähetimme kolme henkilöä kansainvälisiin romanitapahtumiin: kansainvälisen Romaniunionin (IRU) kongressiin Skopjeen Pohjois-Makedoniaan sekä Euroopan komission Romaniviikolle Brysseliin. Kummastakin tapahtumasta on uutisia romani.fi sivustolla.

Huhtikuussa vastasimme myös kyselyyn, joka koski Euroopan neuvoston kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanon Suomen 6. määräaikaisraporttia.

Ennen kesälomia osallistuimme vielä Vantaan kaupungin isännöimään Eurocities Social Affairs Forum Romanityöryhmän kokoukseen puheenvuoroin ja musiikkiesityksin.

Seuraavaksi joitakin valikoituja nostoja menneestä vuodesta.

Nostoja vuodesta 2024

- Tammikuussa vastattiin yhdessä Opetushallituksen kanssa Euroopan neuvoston (ADI-ROM/ Capacity-building programme and tools History teaching) kyselyyn, joka liittyi romanien historian opetukseen koulussa.
- Romaniasiaian neuvottelukunnan vuosien 2024–2025 toimintasuunnitelman rungoksi otettiin Rompo3 toimenpide-ehdotuksia, joita viedään eteenpäin tämän ja ensi vuoden aikana.
- Ulkoministeriö järjesti tammikuun lopussa Euroopan neuvoston

(EN) koordinaatiopäivän, jossa esiteltiin myös romanipolitiikan vastuuministeriön sosiaali- ja terveysministeriön romanityötä, jota tehdään yhdessä heidän kanssaan muun muassa jäsenvaltioiden romaniasiantuntijakomiteassa (ADI-ROM).

- Tammikuussa kommentoimme romaniasiaian neuvottelukuntien ja verkoston kanssa Valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman (VANUPO) 2024–2027 luonnosta.
- Helmikuussa olimme haastateltavana Euroopan unionin perusoikeusviraston (FRA) toimeksiantoon, joka koski kartoitusta Suomen perus- ja ihmisoikeusrakenteista ja -mekanismeista. Kiinnostuksen kohteena kartoituksessa olivat erityisesti perus- ja ihmisoikeustoimijoiden välinen vuorovaikutus, yhteistyörakenteet ja synergiat.

Eurocities Forum Vantaalla kesäkuussa. Kuvassa Dimitri Lindgren ja Sofia Schwartz

- Helmikuussa olimme kuulolla myös ulkoministeriön järjestämässä kansalaisjärjestöjen kuulemistilaisuudessa.
- Maaliskuussa Romaniasiaain neuvottelukunnan puheenjohtaja **Aki Lindén** ja Suomen romaniyhdistyksen toiminnanjohtaja osallistuivat pääministerin pyöreän pöydän keskusteluun, jonka aihe oli 'Kohti yhdenvertaista ja turvallista arkea monimuotoistuvassa Suomessa vuonna 2035. Erityisfokuksena tulevaisuusorientoituneessa keskustelussa työelämä ja läpileikkaavina teemoina: nuoret, sukupuolten erot ja alueelliset erot'.
- Osallistuimme kevään aikana Valtioneuvoston kanslian Yhdenvertaisuustiedonanto-hankkeen kokouksiin sekä kommentoimme yhdessä verkoston kanssa kyseisen hankkeen toimeenpanosuunnitelman luonnosta.
- Kommentoimme Lapsistrategian toimeenpanosuunnitelman luonnosta.
- Huhtikuun alussa Euroopan neuvoston ministerikomitea antoi suosituksen Euroopan neuvoston 46 jäsenmaalle romaninaisten ja -tyttöjen (ml. traveller naiset ja tytöt) tasa-arvon varmistamiseksi ja heidän kohtaamiinsa erityisiin haavoittuvuuksiin puuttumiseksi. Tästä uutisoimme suomeksi romani.fi sivustolla sekä sosiaalisessa mediassa.
- Kävimme keskusteluja Kansallismuseon kanssa liittyen Rompo3 toimeenpanoon. Romaniverkoston jäseniä osallistui myös Kansallismuseon laajennusosan peruskiven muuraukseen toukokuussa.
- Verkoston jäseniä osallistui huhtikuussa Mieli ry/THL järjestämään 3-osaiseen 'Mielen hyvinvoinnin tukeminen romanityössä' koulutuskokonaisuuteen.
- Romanikielen lautakunnan aloitteesta suunniteltu ja

Pohjois-Suomen Aluehallintovirastosta Henry Lindgren ja Tino Blomerus Salon seuden romanit ry:stä osallistuivat huhtikuussa EU:n Romaniviikkoon Brysselissä

- valmisteltu yhteistapaaminen Opetus- ja kulttuuriministerin kanssa, aiheena romanikielen etäopetus, ei toteutunut kevään aikana ja se päätettiin siirtää myöhempään ajankohtaan.
- Pohjoismainen yhteistyö on aloitettu pitkän tauon jälkeen Teams-kokouksilla Norjan ja Ruotsin romaniasioita valtionhallinnossa hoitavien virkahenkilöiden kanssa.
- Kesäkuussa Kuntaliitto järjesti tilaisuuden romaniverkostolle, osana Rompo3 toimeenpanoa, jossa kerrottiin konkreettisia asioita siitä mitä yhdenvertaisuussuunnitelmaan kannattaa kirjoittaa romanien syrjimättömyydestä ja yhdenvertaisuuden edistämisestä.
- Syyskuussa Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutettu **Michael O'Flaherty** tapasi Suomen vierailun aikana myös romanipoliittikan vastuuministeriön ministerin **Kaisa Juuson** sosiaali- ja terveysministeriössä.
- Erityisasiantuntija luovutti samassa yhteydessä ministeri Juusolle Romanipoliittisen ohjelman (Rompo3) sekä sen Toimeenpanosuunnitelman vuosille 2023–2026.
- Ihmisoikeusvaltuutettu O'Flaherty tapasi laajasti romaniväestöä nelipäiväisen vierailunsa aikana mukaan lukien valtakunnallisen Romaniasiaain neuvottelukunnan muutamia järjestöjäseniä sekä puheenjohtaja **Aki Lindénin**. Valtuutettua kiinnosti erityisesti se, miten alueellinen ja paikallinen osallisuus toteutuu suhteessa valtakunnalliseen Romaniasiaain neuvottelukunnan toimintaan.
- Syyskuussa ympäristöministeriö järjesti keskustelutilaisuuden romanien asumiseen liittyvistä asioista (Rompo3 toimeenpano).
- Syyskuussa Romaniasiaain neuvottelukunta ojensi onnittelukukat kasvatustieteellisen tiedekunnan tohtori **Henry Hedmanille** ja Taideyliopiston kunniatohtori **Hilja Grönforsille**.

- Lokakuussa Euroopan rasismin ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio eli ECRI teki 6. valvontakierroksen ja maavierailun Suomeen. ECRI on Euroopan neuvoston ihmisoikeuselin, joka valmistelee raportteja ja antaa suosituksia jäsenvaltioilleen.
- Marraskuussa Euroopan komission Talous- ja sosiaalikomitean romanityöryhmä vieraili Suomessa tavaten useita romanikentän toimijoita.
- Joulukuussa toteutimme itsenäisyyspäivän perinteisen seppeleiden laskun Hietaniemen hautausmaalla.

Romaniasiaain neuvottelukunta

Valtakunnallinen Romaniasiaain neuvottelukunta kokoontui vuoden 2024 aikana kuusi kertaa, läsnäolokokouksia oli kolme, samoin Teams-kokouksia. Työjaosto kokoontui kahdesti Teamsissä.

Romaniasiaain neuvottelukunnan kokoonpanossa tapahtui vuoden aikana seuraavat kolme muutosta:

Tuula Åkerlundin eläköityessä Romano Mission toiminnanjohtajan tehtävästään tuli hänen tilalleen neuvottelukuntaan maaliskuusta lähtien uusi toiminnanjohtaja, **Mertsä Ärling**. Åkerlund jatkaa neuvottelukunnassa romanikielen ja -kulttuurin asiantuntijana. Opetus- ja kulttuuriministeriön edustaja opetusneuvos **Anna Mikander** siirtyi syyskuussa muihin tehtäviin ja ministeriö nimitti hänen tilalleen erityisasiantuntija **Sini Keinosen**. Ulkoasiainneuvos **Tiina Jortikka-Laitinen** siirtyi lokakuussa muihin tehtäviin, ja ulkoministeriö ei ollut tätä kirjoittaessa vielä nimennyt uutta edustajaansa neuvottelukuntaan.

Sosiaali- ja terveysministeriön ja Aluehallintovirastojen välisiä kokouksia pidettiin Teamsissä ja puhelimitse useita vuoden aikana ja arviointi- ja suunnittelupäivä kesäkuussa sisäministeriön tiloissa Helsingissä. Syyskuussa pidetyt valtakunnalliset perinteiset romaniasiaain neuvottelukuntien päivät onnistuivat hyvin ja osal-

Kansallismuseon peruskiven muuraustilaisuudessa Malla Laiti ja Päivi Majaniemi 17.5.2024

listujia oli runsaasti. Neuvottelupäivät järjestettiin tänä vuonna Joensuussa ja teemana oli ”enemmän yhdessä kuin yksin”. Neuvottelupäivien järjestelyistä vastasivat Itä-Suomen aluehallintovirasto ja Itä-Suomen alueellinen romaniasiaain neuvottelukunta yhteistyössä sosiaali- ja terveysministeriön, valtakunnallisen romaniasiaain neuvottelukunnan sekä Pohjois-Karjalan hyvinvointialueen Siunsote kanssa.

Kansainvälinen romanipäivä 8.4.2024

Kansainvälisen romanipäivän tapahtumia oli paljon ympäri Suomea. Sosiaali- ja terveysministeriö ei järjestänyt erillistä tapahtumaa kyseisenä päivänä. Päivään osallistuttiin informoimalla siitä sekä päivään liittyvistä tapahtumista laajasti sosiaalisessa mediassa. Tapahtumat koottiin myös romani.fi tapahtumakalenteriin.

Ensi vuonna päivä merkitään kalenteriin kansainvälisen käytännön mukaisesti ’Kansainväliseksi romanipäiväksi’ erityisasiantuntijan esityksen mukaisesti.

Romanipolitiikasta sekä valtakunnallisesta Romaniasiaain neuvottelukunnasta viestiminen

Viestintä on tärkeä osa romanipolitiikan erityisasiantuntijan ja Romaniasiaain neuvottelukunnan pääsihteerin työtä. Viestintää tehtiin ahkerasti ja säännöllisesti neuvottelukunnan jäsenille lähinnä sähköpostein ja laajemmin myös romanityökentän toimijoille, verkostoille sekä suurelle yleisölle käyttäen lisäksi sosiaalisen median alustoja. Vuoden 2024 aikana tehtiin kymmeniä uutisia romani.fi-sivustolle, niin kotimaan kotimaisista kuin kansainvälisistä asioista, lisäksi sivuston tapahtumakalenteria päivitettiin säännöllisesti.

Kiitos yhteistyöstä ja menneestä vuodesta kaikille teille, jotka olette mukana rakentamassa osallistavaa, yhdenvertaisempaa ja syrjimättömämpää Suomea myös romaneille! ✨

Romanioppilaiden perusopetuksen tilannekatsaus 2023–2024

Opetushallituksessa on kehitetty ja tuettu romanien koulutusta jo 30 vuoden ajan. Saa-daksemme tietoon toimenpiteiden vaikuttavuutta on tarpeen kartoittaa kehittämistoimenpiteiden juurtumista rakenteisiin ja myös niiden vaikutusta ajan muutoksissa. Perusopetuksen tilannekatsauksia on tehty kaksi, ensimmäinen vuosina 2000–2001, toinen tehtiin 2010–2011. Nyt on siis kolmannen katsauksen vuoro, se julkaistaan vuoden 2025 aikana.

Keväällä 2024 Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM) ja Opetushallitus yhdessä totesivat uuden tilannekatsauksen tarpeen romanilasten perusopetuksen osalta. Taustalla on romanikielen etäopetushanke, jonka toteuttamiseen tarvittiin lisätietoa romanilasten tilanteesta perusopetuksessa ja opetusresursseista. Näin selvitys päätettiin tehdä ennen etäopetushankkeen aloitusta. Yhtenä tärkeänä osana katsaus tuo myös tietoa ro-

manikielen ja -kulttuurin opetuksen kehittämistarpeista.

Suomen romanipoliittisessa ohjelmassa, Rompo 3:ssa todetaan seuraavaa: Toteutetaan erillisrahoituksella valtakunnallinen romanikielen etäyhteyksiä hyödyntävä pilottihanke (toimenpide-ehdotus 60, Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2023:3).

Ministeriön pyynnöstä tehdään paljon muitakin kartoituksia ja katsauksia, kysymys ei siis ole vain romanilasten koulunkäyntiin kohdistuvasta tiedonkeruusta. On mahdollonta edistää kehitystoimenpiteitä, jos ei ole käsitystä asiain tilasta ja mahdollisista uuden ajan tuomista kehittämistarpeista. Korona-ajan nopea digiloikka oli yksi koulumaailmaa koskettanut tapahtuma, joka ei voinut olla vaikuttamatta sekä oppilaisiin, että opettajiin. Oltiin toki yhä enenevässä määrin suuntaamassa sähköisten oppimispalveluiden piiriin, mutta kun se tapahtui yhtäkkiä, ”yhdessä yössä” se oli varmasti vaativaa

niin opettajille, oppilaillekin ja myös lasten huoltajille. Korona-ajan jättämiä jälkiä on hyvä selvittää myös romanioppilaiden kohdalla.

Aikuisten romanien koulutustaso on noussut viimeisten vuosien aikana. Samalla ammattialojen määrä on monipuolistunut romanien keskuudessa. Yhä useammin aikuisten opiskelu suuntautuu korkeakouluihin, ammatillisten tutkintojen lisäksi. On hyvä tarkastella, miten aikuisten koulutusmyönteisyys on vaikuttanut heidän lastensa koulunkäyntiin, opiskelu- tai ammatthaa-veisiin sekä suhtautumiseen jatko-opintoihin ja kohtaan. Näitä kaikkia näkökulmia on hyvä tarkastella.

Nyt tehtävä perusopetuksen tilannekatsaus tehdään samalla hyväksi koetulla tavalla kuin edellinenkin tehtiin. Yhteistyö verkoston kanssa on tärkeä osa kartoituksen onnistumista. Kyselyt kohdennetaan huoltajille, lapsille ja rehtoreille. Jatketaan yhteistyöllä eteenpäin! *

TEKSTI Maikki Kantola ja Ossi Blomerus KUVAT Maikki Kantola

Tuulahduksia Punkaharjulta

Romanikielen kesäkoulu

Punkaharjun kansallismaisema keräsi jälleen joukon romanikulttuurista ja -kielestä kiinnostuneita ihmisiä. Itä-Karjalan kansanopistoon kokoontui juhannuksen jälkeisenä maanantaina kuuden päivän ajaksi yhteensä 85 oppijaa. Romanikielen ja -kulttuurin kesäkoulu on ollut voimissaan 27 vuotta. Osa osallistujista on käynyt kielikoulussa jo useampana vuonna, osalle tämä oli ensimmäinen kerta. Romanikieltä ja kulttuuria opiskeltiin **Armas Hagertin** ja **Kai Dominon** johdolla. Opiskelussa vahvistettiin puhekieltä, jotta kieli päivittyisi ja elävöittyisi - unohtamatta kuitenkaan kirjakieltä. Tarjolla oli myös erilaisia tietoiskuja tällä hetkellä ajan hermolla olevista asioista. Mm. Suomen romaniyhdistyksen **Päivi Majaniemi** toi terveisiä Porissa järjestetystä Suomi Areenalta. Lapset osallistuivat **Mervi Blomeruksen** ohjaaman kielenopetuksen lisäksi myös taidetyöpajaan, missä kehitettiin omia tarinoita ja piirrettiin niihin kuvia. Taidetyöskentelystä vastasi **Maikki Kantola** yhdessä kansanopiston henkilökunnan kanssa.

Opiskelun lisäksi viikon aikana tärkeää oli yhdessäolo, ystävien tapaaaminen ja kuulumisten vaihto. Kesä oli kuumimmillaan, aurinko paistoi pilvettömältä taivaalta ja lämpömittari kohosi pilviin. Saimaan risteily vii-

lensi mukavasti ja esitteli Punkaharjun ympäristöä järveltä käsin. Fyysistäkestävyyttä mitattiin mm. olympialaisilla. Kuula työntyi eteenpäin niin naisten kuin miestenkin käsistä. Nauruhermoja ja älypoimuja kutkutettiin erilaisilla visoilla. Itä-Karjalan kansanopiston ystävällinen keittiöhenkilökunta ravitsi kehoa ja jos nälkä jäi kaivertamaan, piti illalla lätyn- ja makkaranpaistajat huolen siitä, ettei nälkä vienyt yöunia. Hengellisestä osiosta huolehti taitavat musisoijat kitaroineen ja muine instrumentteineen.

Kielikoulun takaa löytyy Savonlinnan Seudun romaniyhdistys ry ja aktiivinen puuhamies, ”kyläpäällikkö” **Ossi Blomerus**, joka jatkaa kunniaakkaasti isänsä perintöä. Takana on puolen vuoden aherrus, ennen kuin kielikoulu voi alkaa. Tulevaisuus huolettaa, mutta tahtotila koulutuksen järjestämisestä on korkea. Opetusta tarvitaan, jotta kieli säilyy ja siirtyy nuoremmille sukupolville. Suuri kiitos tapahtuman onnistumisesta kuuluu myös opetusneuvos Maija Tenojoelle, joka on jo vuosikymmenet avannut oppilaitoksensa ovet kielenopiskelijoille.

Terveisiä Opetushallituksesta

Opetusneuvos **Irja Seilola** toi kielikouluun Opetushallituksen kuulumiset. Romanien asioita hoidetaan OPH:ssa

Innokkaat kesäkoululaiset yhteiskuvassa

osana varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen työtä. Erityistä romaniväestön koulutusryhmää ei ole, vaan romanien koulutusta kehitetään osana Opetushallituksen kehitystoimintaa. Opetushallitus tuottaa kuitenkin edelleen vähälevikkistä oppimateriaalia. Parhaillaan on esimerkiksi valmistunut arjen toiminnoista kertova kuvasanakirja, Tänään meillä kotona (Aka diives aro amengo tšeer). Kirja on maksullinen, mutta siihen on saatavilla ilmaista tulostettavaa tehtävämateriaalia (www.oph.fi/oppimateriaali/romanikieli).

Tärkeällä sijalla on myös oman äidinkielen opetuksen, myös romanikielen, opetussuunnitelmien tekeminen. Äidinkielen opetuksen kehittäminen ja opetussuunnitelma työ myös romani-

kielen näkökulmasta. Pieniä ja tärkeitä asioita tapahtuu, mutta mikään ei tapahdu valitettavasti nopeasti, totesi Seilola.

Opetushallitus seuraa sosiaali- ja terveysministeriön kanssa ROMPO 3:n toimenpiteiden toteutusta. Opetushallitus on mainittuna neljässä elvytysohjelman toimenpiteessä, joihin Suomen Kulttuurirahasto myönsi apurahoja.

Kimmo Grandvistin Suomen romanikielen muoto-opin analyysiohjelma valmistui viime vuonna. Romaninuorten Romasome on Romanifoorumin ylläpitämä projekti. Romaninuoret tuottavat romanikielistä materiaalia Tik-Tokkiin. Lisäksi on mestari - kisämalli, missä puhuttua kieltä siirretään vanhemmilta nuorille perhetoiminnan kautta.

Haasteena romanikielen opetuksessa on Suomen maantieteellinen laajuus ja ihmisten sijoittuminen ympäri maata sekä opettajien puute. Opetushallitus jakaa vuosittain valtionavustusta oppilaitoksille romanikielen opetukseen. Näin saadaan opetusta myös alueille, jossa romaneita asuu vähemmän.

Mielen hyvinvoinnin ja saavutettavuuden asialla

Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) erikoissuunnittelija **Marko Stenroos** kertoi vuosina 2023–2024 toteutetusta Romanian ja saamelaisien mielen hyvinvoinnin edistäminen -hankkeesta. Hankkeen tarkoituksena

Romanikelen opettajana toiminut Armas Hagert ja kesäkoulujen monivuotinen järjestäjä Ossi Blomerus

on ollut edistää romanien mielen hyvinvointia huomioimalla romanit mielenterveyttä tukevien palveluiden kehittämisessä ja muussa toiminnassa sekä koostamalla kulttuurinmukaisesti materiaalipaketti. Romaniyhteisön jäseniä on koulutettu mielen hyvinvoinnin puheeksi ottamiseen. Lisäksi hanke on avannut keskustelua mielen hyvinvoinnista romaninuorten keskuudessa. Hanke on ollut osa Kansallisen mielenterveysstrategian ja itsemurhien ehkäisyohjelman toimeenpanoa.

Parhaillaan on meneillään myös THL:n koordinoima iso ESR projekti, jonka keskiössä on palvelujen saatavuus. Tavoitteena on, että uudet hyvinvointialueet huomioivat romaniväestön palvelutarjonnassaan. Yhtenä osuutena on myös kiinnittää huomiota romanien kohtaamaan syrjintään ja raisuksiin sosiaali- ja terveyspuolella.

Mukana oli myös psykologi, psykoterapeutti ja kehittämispäällikkö, **Antti Klemetilä**, THL:stä. Hän puhui stressin ja ahdistuksen purkamisesta ja antoi osallistujia vinkkejä mm. rentoutumiseen, surun ja vihan kohtaamiseen, paniikkikohtauksen hoitoon. Lisäksi yhdessä pohdittiin negatiivisen sisäisen puheen, kuten uhriutumisen, täydellisyyden tavoittelun, sisäisen huolestumisen tai kriitikon, positiiviseksi muuttamiseen.

Kanssakäyminen romaneiden kesken on vähentynyt. Korona lisäsi vielä eristäytymistä. Tämä kesäkoulu on parasta mielenterveyden hoitoa, toteaa romanikielen opettaja **Armas Hagert**. Täällä ihmiset ovat yhteisöllisesti keskenään ja tapaavat toisiaan. Henkinen hyvinvointi on tärkeää. Tämä viikko on kielen opetteluun lisäksi ihmisten kohtaamista ja kulttuurin säilyttämistä.

tä. Kesäkoulussa on tasaisesti huomioitu sekä hengellinen, sielullinen että ruumiillinen hyvinvointi. Kielen ja kulttuurin lisäksi opetukseen kuuluu myös erilaisia tietoisuuksia. Lisäksi tarjolla on hyvää ja ravitsevaa ruokaa, musiikkia, kiertoajelu ja taidetta. Vapaa-ajalla tavataan sukulaisia, entisiä ja uusia ystäviä ja puretaan elämän kokemuksia, iloitsi Hagert.

Aktiivisuutta kaivataan

Kielikouluun saatiin perspektiiviä myös Ruotsista. Tukholmassa kielikeskuksessa (Institutet för språk och folkminnen – Isof) työskentelevä **Kai Dominon** opetusosuus oli todella pidetty ja kehuttu. Kieliopetuksen lisäksi hän kannusti osallistujia poliittiseen aktiivisuuteen. Parhaillaan kulttuurilta, sosiaalipuolelta ja vähemmistöiltä leikataan valtiollisella tasolla rahaa pois. Tilanne muuttuu tästä vielä kurjemmaksi. Tämän vuoksi romanien pitääkin herätä poliittisesti aktiiviseksi ja katsottava, mitkä puolueet ovat todellisesti myös vähemmistöjen puolella. Domino suosittelee ottamaan yhteyttä näiden puolueiden poliitikkoihin sekä kunnan että valtakunnan tasolla. Lisäksi Euroopan tasolla kannattaa kontaktoida Euroopan parlamentin meppejä.

Domino kannusti myös yhdistysten perustamiseen. Jos alueelta löytyy kymmenittäin romaneja, kannattaa perustaa oma yhdistys. Ryhmässä

Itä-Karjalan kansanopiston voimahahmo rehtori Maija Tenojoki ja Ossi Blomerus

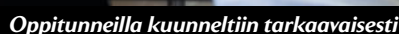

Yhdessä tekeminen on tärkeää. Seurakunnat voivat auttaa tilojen suhteeseen. Oppia järjestössä toimimiseen voi etsiä romani- ja järjestöfoorumien kautta. Romanifoorumilta voi hakea myös pieniä avustuksia. Raha tulee STEA:lta. Hakemuksen pitää olla hyvä, samoin tilitys ja raportointi. Foorumilta haettavan rahan maksimi on tällä hetkellä 5000 euroa. Tilanne voi tulevaisuudessa olla toinen.

Romanikielen säilyminen kaipa-
a materiaalia ja kaikkien panostusta, myös
lasten. Punkaharjulla lasten kanssa ke-
hitettiin kaksi tarinaa, jotka kertoivat
nykyajasta ja menneestä elämästä sekä
arjen toimista. Kulttuuriin sukellettiin
musiikin välityksellä. Vanhojen valoku-
vien avulla löytyi tietoa romanien kult-
tuurista ja vaatetuksesta aikaisemmilta
vuosikymmeniltä. Lapsille romanikieltä
opettava Mervi Blomerus kertoi koke-
muksia ja muistoja omasta lapsuudes-
taan. Työpajaan osallistuvat lapset taas
olivat asiantuntijoita tämän hetken las-

Eri järjestöjen pitää yhdistää voimiaan kielikoulutuksen järjestämiseen. Yksi viikko kesässä ei riitä kielen ylläpitämiseen. Materiaalia opetukseen alkaa olla, mutta ammattitaitoisista kielenopettajista on huutava pula. Yhteisössä on vielä vanhempia ihmisiä,

jotka osaavat kielen, mutta nuorem-
milta tämä taito on hävinnyt. Tarvitaan
koulutusta opettajille, opetusta yhtei-
sön jäsenille ja luonnollisesti myös ra-
haa opetuksen järjestämiseen. Ke-
säkoulun kielenopettajat ja oppilaat
yhdessä rintamassa seisovat tämän toi-
veen takana. *

TEKSTI Voitto Friman KUVAT Voitto Friman kotiarkisto PIIRROKSET Shutterstock

Romaniperheen tukiyksikkö

Tukea romanilapsille ja -nuorille

Romaniperheen tukiyksikkö ry on perustettu 2022 kesällä. Yhdistyksen toiminta keskittyy huostaanotettujen romanilasten ja heidän perheidensä tukemiseen. Halusimme Maritan kanssa, löytää uusia mahdollisuuksia auttaa ja tukea etenkin kodin ulkopuolelle sijoitettujen romanilasten- ja nuorten identiteetin kasvua. Samalla toimimme kiinteässä yhteistyössä heidän perheidensä kans-

sa, rakentaen toimivaa yhteistyötä hoitohenkilökunnan ja vanhempien välille.

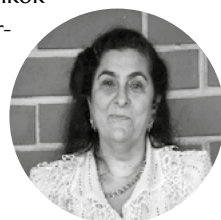
Meillä on yli 20 vuoden kokemus lastensuojelusta. Olemme myös kouluttautuneet työhömmme. Minulla on mielenterveys- ja päihdetyön erikoisammattitutkinto, neopsy- valmentajakoulutus sekä sosionomi AMK- tutkinto. Marita on suorittanut

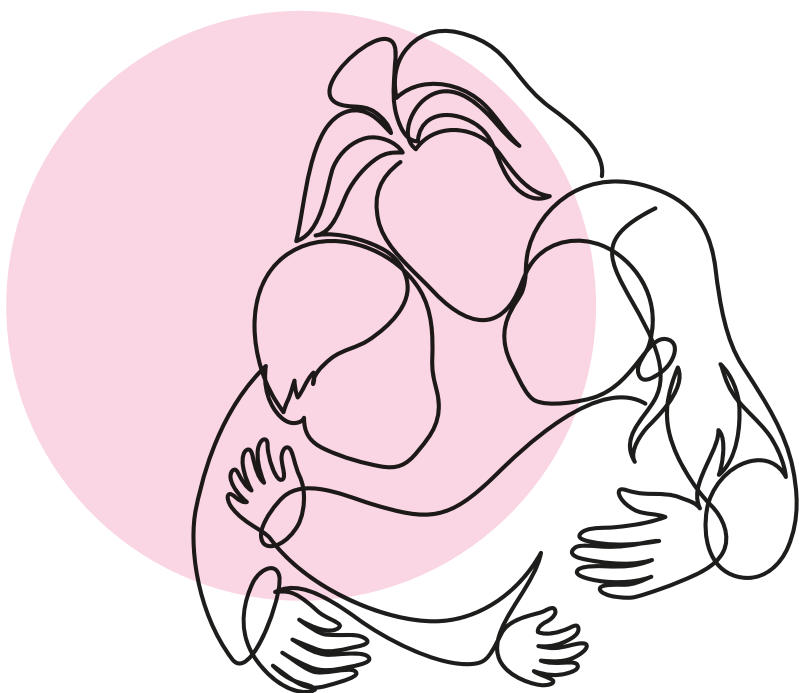
Voitto Friman

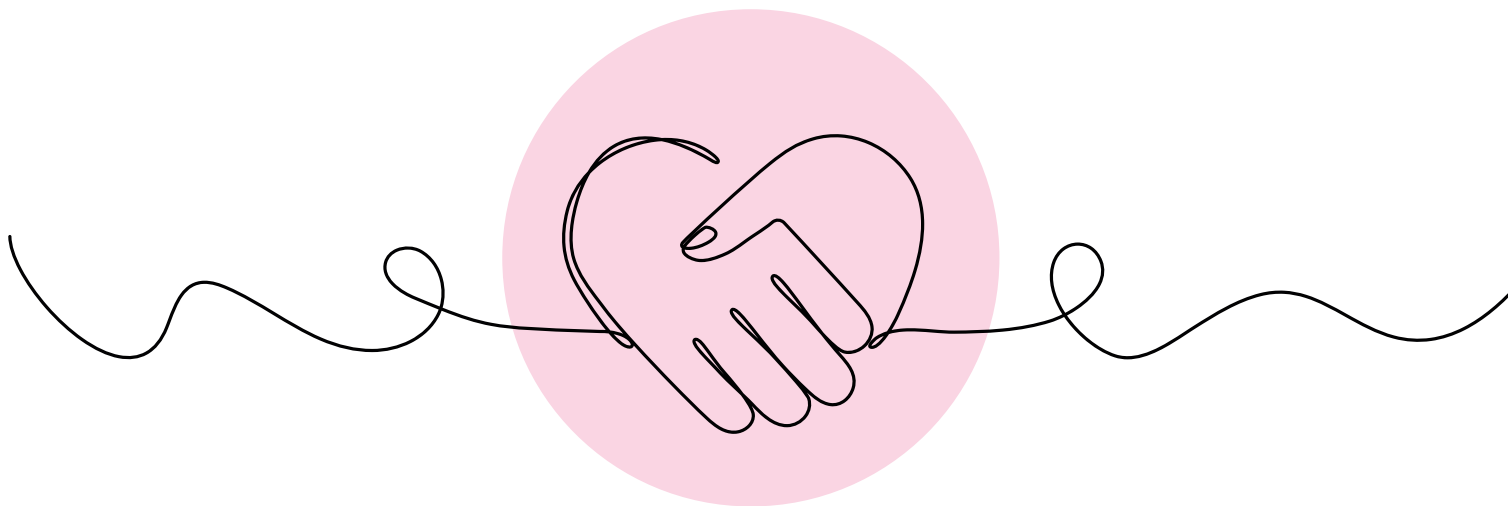
romanikulttuuri-ohjaajan erikoisammattitutkinnon ja sosionomi AMK- tutkinnon.

Olemme toimineet ohjaajina erityislastenkodeissa sekä avohuollon palveluiden parissa. Työhön on kuulunut perhetyötä, ammatillista tukihenkilö toimintaa sekä koulutyötä. Itse olen ollut myös työntekijänä STM:n rahoittamassa hankkeessa, jossa työskenneltiin vakavasti rikoksilla oirehtivien nuorten parissa. Kaikissa näissä työpaikoissa on ollut myös aina romaniasiakkaita. Näimme työssämme läheltä, miten romanilapset ja -nuoret sekä heidän perheensä ovat tosi yksin ongelmiansa keskellä. Kodin ulkopuolelle sijoitetuilla romanilapsilla ja -nuorilla vain harvalla on ymmärrystä ja tietoa romanikulttuurista. Tämä on johtanut pitkälti siihen, etteivät he koe olevansa osana romaniyhteisöä. Samalla he kokevat, etteivät ole osana kantaväestöä koska he mieltävät heidät romaneiksi. Tämä johtaa siihen, että yhä useampi romanilapsi ja -nuori ei löydä omaa paikkaansa missään yhteisössä ja heistä tulee väliinputo-

Marita Friman

ajia sekä sitä kautta useat ajautuvat syrjäytyneiksi. Näissä tilanteissa myös yhteenkuuluvuus omaan perheeseen on saattanut katketa.

Olemme laittaneet merkille, että romaniperheet eivät hakeudu mielellään palveluiden piiriin. Usein syynä voi olla, ettei perheillä ole tietoa palveluista ja niiden sisältämistä toimituksista. Näemme osaltamme syyksi myös romaneilla olevan pelon lastensuojelua kohtaan. Tähän pelkoon on vaikuttanut menneiden vuosikymmenten useat väärin kohtelut romaneita kohtaan nimienomaan lastensuojelun osalta.

Näistä syistä päätimme lähteä hakemaan STEA:lta hankeavustusta vuonna 2023 tähän työhön, että voimme auttaa kodin ulkopuolelle sijoitettuja romanilapsia ja -nuoria sekä heidän perheitään.

Saimme STEA:lta myöntävän avustuspäätöksen joulukuussa 2023 vuosille 2024–2026. Aloitimme hankkeen maaliskuussa 2024. Olemme huomanneet heti hankkeen alusta lähtien palvelun tarpeellisuuden. Olemme saaneet luotua kontakteja suuriin lastensuojelun toimijoihin kuten Sospro ja Familiar, joilla on sijaishuoltolaitoksia ja avohuollon palveluita ympäri Suomea. Lokakuussa saimme pitää esittelyn hankkeesta ja sen tuomista mahdollisuuksista Varsinais-Suomen hyvinvointialueen (Varha) sijaishuollon johtoryhmälle. Johtoryhmässä oltiin erittäin tyytyväisiä palveluun ja he haluavat lähteä

ohjaamaan meille romaniasiakkaita. Jos perheet haluavat vastaanottaa, tarjoamme heille tukea.

Yhteydenotot meihin ovat lisääntyneet jatkuvasti. Meihin ollaan yhteydessä useasti viikon aikana ja kysellään neuvoa ja ohjausta lastensuojelu asioista. Olemme saaneet olla perheiden tukena useissa palavereissa ja laatineet lausuntoja eri viranomaistahoille. Olemme myös käyneet kouluttamassa työntekijöitä, miten kohdata romanilapsi tai -nuori sekä perhe, jos heitä tulee asiakkaisiksi. Koulutus tilaisuudet ovat olleet avartavia ja opettavaisia molemmin puolin. Työntekijät ovat kokeneet tilaisuudet antoisina niin, että ne ovat avanneet ymmärrystä romaneista.

Haluamme olla tukemassa romaniperheitä heidän arjessaan silloin kun arki haastaa. Tulemme tarvittaessa mu-

kaan lastensuojelun palaverieihin perheen tueksi ja auttamaan miten tilanteista voidaan löytää paras mahdollinen ratkaisu. Haluamme olla perheen tukena ja apuna jo varhaisessa vaiheessa, kun ongelmat eivät ole vielä vakavia. Meihin voi olla yhteydessä matalalla kynnyksellä, sillä haluamme olla auttamassa, tukemassa ja ohjaamassa parempaan huomiseen. Toimimme koko maan laajuisesti. *

Yhteystiedot:

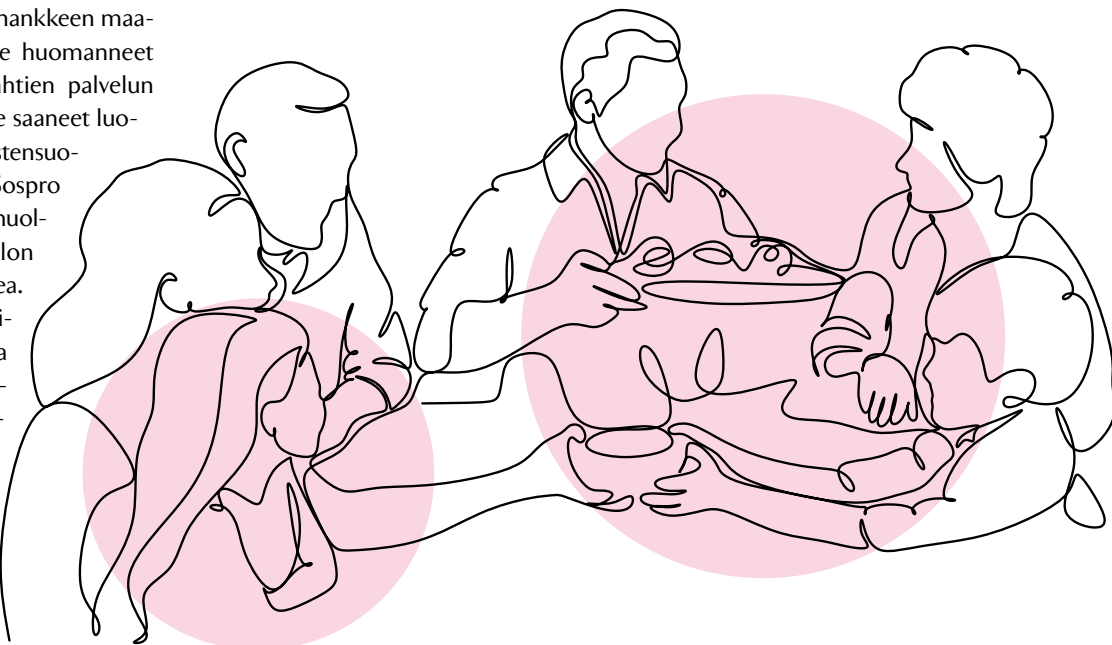
Tavoitettavissa ma-pe klo 8–17

Voitto Friman 045 154 2920

Marita Friman 045 174 7454

toimisto@romaniperheentukiyksikko.fi

www.romaniperheentukiyksikko.fi

Aktiivinen toimijuus

- yhdenvertaisuutta, syrjimättömyyttä ja osallisuutta edistävät palvelut

Uusi hanke tukemassa romaniväestön osallisuutta

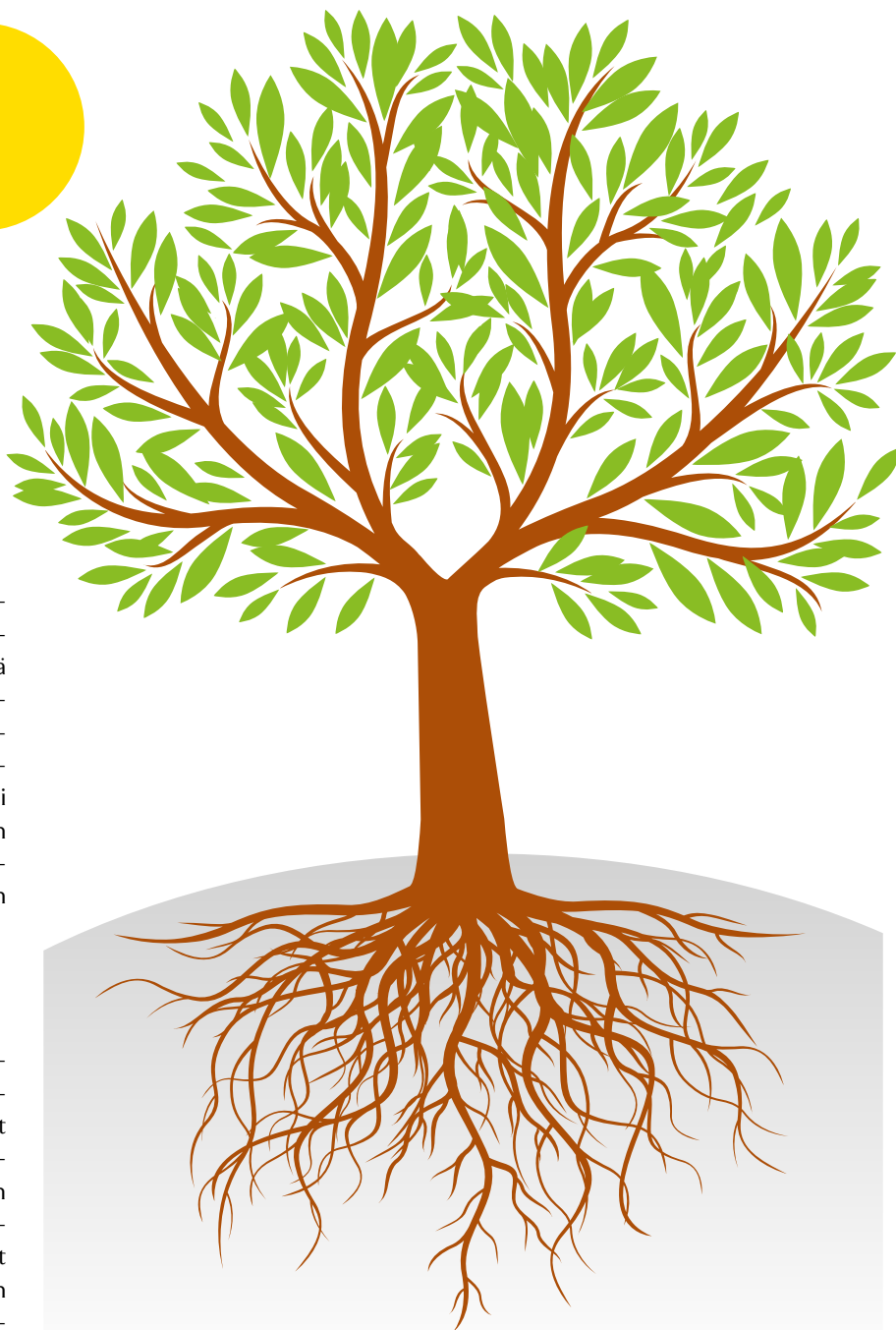
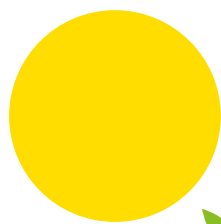
Ryhmähankkeen päätavoitteena on vahvistaa maahan muuttaneiden, ihmiskaupan uhrien ja romaniväestön osallisuutta, yhdenvertaisuutta ja syrjimättömyyttä sekä lisätä aktiivista toimijuutta ja sukupuolten tasa-arvoa.

Tampereen osatoteutus: Setlementti Tampere

Setlementin romanityö tukee Pirkanmaan alueen romaneja, jotka kaipaavat tukea tai kohtaavat haasteita elämässään. Tavoitteena on tarjota romaniyhteisölle käytännön apua ja ohjausta, erityisesti vaikeassa elämäntilanteessa oleville.

Hanke tarjoaa monipuolista tukea, kuten apua Kelan etuuksien hakemiseen, työ- ja opiskelupaikkojen löytämiseen, asunnon hakemiseen sekä tulevaisuuden suunnitteluun. Tiistaisin oleviin avoimiin oviin voi tulla ilman ajanvarausta. Toiminta on joustavaa ja sen tarkoitus on vastata yksilöllisesti osallistujien elämäntilanteisiin ja heidän tärkeiksi kokemiinsa tarpeisiin. Henkilökohtaisen tuen ohella romanityöntekijät jakavat tietoa saatavilla

*Hankkeen työntekijät:
Projektikoordinaattori
Michelle Kasa ja
Projektityöntekijä
Mari Keväänranta*

olevista palveluista ja auttavat pääsemään niiden piiriin. Samalla kartoitetaan romaneihin kohdistuvaa syrjintää ja palveluissa ilmeneviä haasteita. Näitä havaintoja kerätään sekä asiakastyön kautta että kyselyjen avulla. Lisäksi suunnitteilla on kohtaamispaikka tai yhteisökahvila, johon kokoonnuttaisiin kerran kuukaudessa. Paikka tarjoaisi ihmisille tilan ja mahdollisuuden yhteisiin keskusteluihin ja kohtaamisiin.

Yhteisöllisyyttä ja myönteisen identiteetin tukemista

Hankkeessa painotamme yhteisöllisyyttä ja identiteetin vahvistamista. Esimerkkejä hankkeen toiminnasta ovat "Romanesko Tsaijes" -kohtaamisryhmä romanityöille Tampereen Tyttöjen talolla, nuorten miesten ryhmä Kansalaistalo Mattilassa ja ompelukurssit romaninaisille. Lisäksi suunnitteilla on uusi kohtaamispaikka tai yhteisökahvila, joka kokoontuisi kerran kuukaudessa, tarjoten ihmisille tilan ja mahdollisuuden yhteisiin keskusteluihin ja kohtaamisiin.

Ennakkoluulojen purkamista ja romanikulttuurin esille tuomista

Romanityön hankkeessa pyritään purkamaan romaneihin kohdistuvia ennakkoluuloja ja vähentämään vähemmistöstressiä. Järjestämme ammatillaisille koulutuksia ja dialogityöpajoja, joissa käsitellään romanikulttuuria ja romaneihin kohdistuvia ennakkoluuloja. Näissä työpajoissa rohkaistaan vuoropuheluun ja yhteistyöhön.

Hanke nostaa esiin myös romaninäkökulmia paikallisissa tapahtumissa ja tarjoaa medialle mahdollisuuksia positiiviseen uutisointiin romanikulttuurista. Tavoitteena on avata keskusteluja, jotka edistävät romanien asemaa yhteiskunnassa ja tarjoavat mahdollisuuksia positiiviselle vuoropuhelulle.

Ryhmähanketta koordinoi Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Osatoteuttajina ovat Helsingin yliopisto, Kajaanin kaupunki, Keski-Uudenmaan hyvin-

vointialue, Moniheli ry, Romano Missio ry, Settlementti Tampere ry sekä Vantaan ja Keravan hyvinvointialue. Ryhmähanke on Euroopan unionin osarahoittama *

Mansesterin talvisissa tunnelmissa toivottamme valoa ja iloa vuoden loppuun!

T. Michelle ja Mari

TEKSTI Kimmo Granqvist, dosentti, vanhempi yliopistonlehtori, Helsingin yliopisto

Vanhaa ja uutta kieliteknologiaa myös Suomen romanikielelle

Kieliteknologia tutkii välineitä ja menetelmiä, joiden avulla ihmisen tuottamaa kieltä voidaan jäsentää tietokoneella käsiteltävään muotoon. Kieliteknologian käytännön sovelluksia ovat esimerkiksi automaattinen oikeinkirjoituksen ja kieliopin tarkistus, kirjoitetun tekstin muuntaminen puheeksi sekä puheen-tunnistus. (<https://www.helsinki.fi/fi/humanistinen-tiedekunta/tutkimus/tieteenalat/digitaaliset-ihmistieteet/kieliteknologia>.) Kieliteknologiseksi tuotoksiksi mielletään muun muassa kielen analyysiin tarkoitetut tietokoneohjelmat, sähköiset sanakirjat ja erilaiset kielen-

tutkimukseen tarkoitetut aineistot, joita voidaan käyttää tietokoneella, eli korpukset (European Language Equality, ELE 2021).

Vähemmistökielten pohjoismaista kieliteknologiaa

Suomen perinteisistä vähemmistökielistä Pohjoismaissa on tehty kieliteknologityötä saamen kielten, karjalan kielen ja romanikielen parissa. Valtaosa työstä on tehty Norjassa (Divvun- ja Giellatekno-ryhmät).

ELEn (2021) raportin mukaan tutkijat ovat kehittäneet saamen kiel-

ten kieliteknologiaa 1990-luvulta lähtien. Vuonna 2004 Norjassa aloitettiin vakava kehitystyö saamen loppukäyttäjätökalujen laatimiseksi. Saamen kielistä paras resurssitilanne on pohjoissaamalla.

Karjalan kielelle on Norjassa (Giel-laLT) ja Suomessa Koneen Säätiön rahoituksella kehitetty sanastoja, kielimalleja ja kielioppeja sekä kokeellinen oikolukuohjelma.

Romanikielen kieliteknologia on Pohjoismaissa valtaosin yhä pioneiritöitä; Norjassa on kehitetty kokeelliset kielimallit kalderaš-murteelle ja Norjan matkustavaisten kielimuodolle se-

kä suunniteltu yhdessä Ruotsin kielen ja kansanperinteen tutkimuslaitoksen ISOF:in kanssa arli-murteen korjausohjelmaa. (Nordic ad hoc workgroup on the status of smaller languages in the Nordic countries, painossa) Suomessa romanikielen kieliteknologiatyö Suomen romanikielen parissa on sähköisiä aineistoja lukuun ottamatta vasta nyt pääsemässä tosissaan alkuun. Kieliteknologiatyö on osana Suomen romanikielen elvytysohjelman (OPH 2022) toimenpiteitä.

Suomen romanikielen analyysiin tarkoitetut tietokoneohjelmat

Kimmo Granqvistin kehittämä ROMTWOL on Suomen romanikielen automaattinen muoto-opin analyysiohjelma joka hyödyntää **Kimmo Koskenniemen** 1980-luvulla kehittämää kaksitasomallia (Koskenniemi 1983). Kaksitasomallin pääkomponentit ovat leksikko (sanasto) ja säännöstö. Granqvist laati jo vuosina 2001–2002 kokeellisuusluonteisen, kaksitasomallia hyödyntävän Suomen romanikielen kielioppimallin ROMTWOL (Granqvist 2005). Vanha ROMTWOL ei kuitenkaan enää ole yhteensopiva nykyisten käyttöjärjestelmien eikä modernien luonnollisen kielen käsittelyyn tarkoitettujen ohjelmistojen kanssa. Se ei myöskään tukenut Suomen romanikielen normatiivista oikeinkirjotusta (MNS 1971).

Helmikuussa 2024 julkistettu ROMTWOLin uusi versio on rakennettu ja kirjoitettu kokonaan uudelleen nykyisten ohjelmistojen mukaiseksi, ja sen kielimalli on uudistettu kattamaan Suomen romanikielen koko tunnetun perussanaston ja koko sääntöperäisen kieliopin (Granqvist 2007, 2011) kuvausten ja romanikielen lautakunnan suositusten mukaiseksi. ROMTWOL 2 on julkaistu avoimen lähdekoodin GNU GPL-lisenssin (General Public Licence) alaisuudessa, eli ohjelmaa voi vapaasti käyttää, muokata ja levittää edelleen. ROMTWOL kykenee tällä hetkellä tunnistamaan keskimäärin yli 90 % juoksevien tekstien sanoista. Tulokset vertautuvat hyvin muidenkin pohjois-

```
[kgranqvist@aretousa ~]$ cd OneDrive
[kgranqvist@aretousa OneDrive]$ cd PROJECTS
[kgranqvist@aretousa PROJECTS]$ cd ROMTWOL2C
[kgranqvist@aretousa ROMTWOL2C]$ echo "aahhena" | hfst-proc romani.automorf.f
.ol
^aahhena/'aah2<prs><2pl><ind>/'aah2<prs><3pl><ind>$
[kgranqvist@aretousa ROMTWOL2C]$ echo "tšerdommas" | hfst-proc romani.automor
st.ol
> ^C
[kgranqvist@aretousa ROMTWOL2C]$ echo "tšerdommas" | hfst-proc romani.automor
fst.ol
^tšerdommas/'tšelr<pret><1sg>$
[kgranqvist@aretousa ROMTWOL2C]$ echo "džaanibossa" | hfst-proc romani.automor
hfst.ol
^džaanibossa/džaan<n><sg><obl><sg><instr>$
[kgranqvist@aretousa ROMTWOL2C]$
```

Kuva 1. Uuden ROMTWOL:n analyysia.

maisten ”pienien” kielten automaattisten muoto-opin jäsentimien saavuttamiin (Nordic ad hoc workgroup on the status of smaller languages in the Nordic countries, painossa).

Seuraavana askeleena Suomen romanikielen kieliteknologiatyössä on ROMCG-sanaluokkajäsennin, joka jatkaa siitä, mihin ROMTWOL jää. Sen toiminnan perustana ovat ROMTWOL:n tuottamat tulokset, joita se yksiselitteistää. Yksiselitteistäminen on tarpeen, koska ROMTWOL tuottaa sanetta kohti keskimäärin 1,5 luentaa tai tulkintaa. Sanaluokkajäsentimen avulla päästään tyypillisesti kielissä yli 99 % tarkkuuteen (Tapanainen & Voutilainen 1994). Työ on kytköksissä jo aloitettuun korjausohjelmatyöhön.

ROMTWOLia ja ROMCG:tä voidaan hyödyntää muun muassa kieliopin- ja tyylintarkistusohjelmissa, sanakirja- ja terminologiatyössä, puheteknologiassa, konekääntämisessä, luonnollisen kielen päättelyjärjestelmissä sekä ihmisen ja koneen välisissä viestintäjärjestelmissä. Käytännön sovelluksia niille löytyy myös kehitettäessä kääntäjien kieliteknologisia apuvälineitä sekä laadittaessa tietokoneavustetun kielenoppimisen (tai -opettamisen) työkaluja ja oppimateriaaleja (esimerkiksi kielenopetuksen pelejä).

Suomen romanikielen sähköiset sanakirjat

Suomen romanikielen sanakirjat ovat toistaiseksi olleet painettuja teoksia (joissakin tapauksissa verkossa pdf-muodossa levitettyjä). Suomen romanikielen verkkosanakirja Laave (Granqvist 2024), joka vielä nyt alkuvaiheessaan perustuu Suomen romanikielen muoto-opin jäsentimen ROMTWOL (<https://www.suomenromaniyhdistys.fi/hanketoiminta/kotimaan-tyo/suomen-romanikielen-kielitekologiaa/romtwol/>) sanastoon, jonka kanssa rinnan sitä kehitetään. ROMTWOLin leksikko perustuu tällä hetkellä ennen kaikkea Suomen romanikielen julkaistuihin sanakirjalähteisiin, kuten Viljo Koiviston (1994) romani-suomi-englanti-sanakirjaan sekä Yrjö Temon ja Jussi Peltosalmen romanikielen sanakirjaan (Granqvist 2014).

Kehittyessään Laaven on tavoitteena olla laajin Suomen romanikielen sanakirja, joka kokoa yhdeksi verkko-resurssiksi romanikielen sanakirja- ja termityön tähänastiset tulokset. Siinä yhdistyvät historiallinen ja nykykielen sanakirja. Samalla se on suunniteltu jatkuvasti kartutettavaksi joukkoistamisen kautta, jolloin se inspiroi keskustele-

lua romanikielestä ja tukee romanikielen elvyttämistä. Laaven tavoitteena on olla keskeinen Suomen romanikielen sanaston lähde ja tieteellisesti ja yhteiskunnallisesti arvokas historiallisen syvyytensä, laajuutensa ja kartutettavuutensa ansiosta.

Kielentutkimuksen sähköiset aineistot eli korpuukset ovat olleet romanikielen tutkimuksen ja huollon tärkeimpiä lähteitä 1990-luvulta lähtien. Niistä on koko hyötyä myös sanakirja- ja oppikirjatyölle. Niihin ovat nojanneet romanikielen kieliopit. Aineistolähtöisyys on ollut romanikielen tutkimuksen ja huollon keskeinen piirre koko sen viime vuosikymmenten historian ajalta. Korpuksista on helppo ja nopea hakea sanojen esiintymiä ja aitoja esimerkkejä kielen eri ilmiöistä. Korpuukset ovat mahdollistaneet myös kvan-

titatiivisen tarkastelun, mikä on ollut paljolti koko eurooppalaisessa romanikielen tutkimuksessa. Suomi on tehnyt kansainvälistä pioneerityötä romanikielen korpuspohjaisessa tarkastelussa.

Suomalaiset romanikielen korpuukset

Suomen romanikielen korpusten tämän hetken yhteenlaskettu laajuus on noin 325 000 sanaa. Korpuksia on sekä historiallisia että nykykieltä käsitäviä. Niihin sisältyy sekä kirjoitettua että puhuttua Suomen romanikieltä. Romanikielen aineistojen keruun ja korpuksiksi tallentamisen kulta-ai-kaa oli Kotuksen ajanjakso 1980-luvulta 2000-luvun alkuun, joka kulmoitui Suomen romanikielen 168 000 sanan puhekielikorpuksen litterointiin eri puolilla maata kerätyistä nauhoitteista. Jo 1990-luvun loppuun mennessä korpuksiksi oli tallennettu keskeiset kirjalliset lähteet 1800-luvulta lähtien. Yleisradion romanikielisten uutisten tekstejä saatiin Kotukseen tutkimuskäyttöön 2000-luvun alkuvuosina. Helena Pirttisaari ja Katrin Hiihtam tallensivat puhutun romanikielen näytteitä 2000-luvun alussa Manchesterin yliopiston romanikielen morfosyntaktista tietokantaa (RMS) varten. Helsingin yliopistossa nauhoitettiin ja litteroitiin runsaasti romanikieltä 2010-luvulla myös Kimmo Granqvistin johtamassa hankkeessa ”Suomen romanikieli ja

Kuva 2. Verkkosanakirja Laavea. Korpuksia

muut Itämeren alueen romanikielen pohjoiset murteet” (2013–2017) Puolassa, Baltian maissa Suomessa. Pienimuotoisempia keruita tehtiin Helsingin yliopistossa 2020-luvulla. Mirkka Salo kokosi korpukseksi Suomen romanien verkkokeskustelun kieltä tarkastelleen väitöskirjaansa (2021) varten suomi24.fi-romano-keskustelupalstan aineiston vuosilta 2003–2013. Uutta, joukkoistamiseen perustuvaa puhutun Suomen romanikielen keruuta ja korpusta on suunniteltu yhdessä Suomen Romaniyhdistyksen kanssa.

H: sat phurano A aahhena aahhela
A: mä oon 56
H: sar douva phennena romanes
A: panyta panh
H: hou
A: ei ole vielä niiku täyttänny
H: soo tumenge hunjula
A: tsinko
H: lehaks me phennes tu maan na hyövyä fenne tumen
A: naana hyövyä
H: H: katta tu aahhaa katta tukko lehta aahhela
A: jyvaskylästä,
H: hinko tuut buut phenja ta phenja ta phaal
A: neljä

Kuva 3. Katkelma romanikielen puhekielikorpusta.

Ruotsissa koostetut ja kerätyt Suomen romanikielen korpukset

Suomen romanikieli on herättänyt kiinnostusta myös Ruotsissa. Lars Borin koosti 2000-luvun alussa Göteborgin yliopistossa kirjoitetun Suomen romanikielen korpuksen (110 000 sanaa), johon sisältyi Viljo Koiviston ja Paul Aristen aineistoja. Korpus käsittää vain Suomessa käytettyä romanikieltä. (Borin 2000.) Ruotsissa asuu arviolta 3000–4000 Suomen romanina. Heidän puhumaansa romanikieltä on tallennettu ja litteroitu Ruotsissa 2000-luvulla yli sadan haastattelun verran (Baki Hasan, henk. koht. tiedonanto 8.4.2024). Kyseessä on mielenkiintoinen ja rikas aineisto, joka olisi hyvä saada laajemmin tutkimuksen käyttöön.

Lopuksi

ROMTWOL:n ensimmäinen versio oli kymmenen vuotta sitten eurooppalaista pioneeriötä. Vielä nykyäänkin kansainvälisesti ei ole kehitetty juuri romanikielen kieliteknologisia välineitä. Suomessa ja Pohjoismaissa ei ole teh-

ty työtä esimerkiksi romanikielen mobiili- tai tietokonenäppäimistöjen, puhe-
synteesin, puheentunnistuksen tai konekäännöksen parissa. Romanikielen kieliteknologian kansalliset ja pohjoismaiset perusteet on rakennettava: kirjoitettujen kielten standardointi, kirjainten hallinta, sähköiset sanakirjat, oikeinkirjoituksen tarkistukset, käännöstoiminnot ja hakuominaisuudet. (Nordic ad hoc workgroup on the status of smaller languages in the Nordic countries, painossa.) *

Kirjallisuus

Borin, Lars 2000. A Corpus of Written Finnish Romani Texts. Teoksessa Donncha O Croinin (toim.), LREC 2000. Workshop Proceedings. Developing Language Resources for Minority Languages: Reusability and Strategic Priorities, 75–82. Athens, Greece: ELRA. 2000.

ELE 2021 = European Language Equality 2021. Report on the Nordic Minority Languages. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1713445/FULLTEXT01.pdf>.

Granqvist, Kimmo 2005. ROMTWOL. An implementation of a two-level morphological processor for Finnish Romani. Teoksessa Schrammel, Barbara, Dieter W. Halwachs & Gerd Ambrosch (toim.) General and Applied Romani Linguistics. Proceedings of the 6th International Conference of Romani Linguistics, 150–162. München: LINCOM Europa.

Granqvist, Kimmo 2007. Suomen romanin äänne- ja muotorakenne. Helsinki: Suomen Itämaiden Seura ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

Granqvist, Kimmo 2011. Lyhyt Suomen romanikielen kielioppi. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 24.. Saatavilla: <http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/>

julk24/.

Granqvist, Kimmo 2014 (toim.) Juho Peltosalmi ja Yrjö Temo. Suomi-romani- sanakirja ja Johanneksen evankeliumi. Helsinki: Suomen romaniyhdistys.

Granqvist, Kimmo 2024. (toim.) Suomen romanikielen verkkosanakirja Laave . https://sanat.csc.fi/wiki/Suomen_romanikielen_verkkosanakirja.

Koivisto, Viljo 1994. Romano-finitiko-angliko laavesko liin. Romani-suomi-englanti sanakirja. Romany-Finnish-English Dictionary. (Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja, 74.) Helsinki: Painatuskeskus.

Koskeniemi, Kimmo 1983. Two-Level Morphology: A General Computational Model for Word-Form Recognition and Production. Helsinki: University of Helsinki. Department of General Linguistics.

MNS 1971 = Mustalaikielen normatiivi sanasto. Eripainos Mustalaikielen ortografiakomitean mietinnöstä 1971: A 27. Moniste. Helsinki.

Nordic ad hoc workgroup on the status of smaller languages in the Nordic countries, painossa. Collaborative opportunities: Language technology for less-resourced languages in the Nordics. Nordic Council of Ministers.

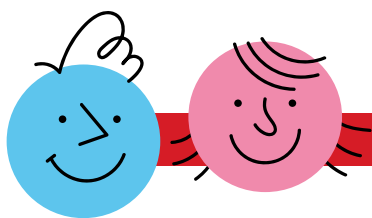
Opetushallitus 2022. Suomen romanikielen elvytysohjelma toimenpide-esityksineen. Saatavilla: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Suomen_romanikielen_elvytysohjelma_toimenpide-esityksineen.pdf.

Salo, Mirkka 2021. Romanikieliset elementit romanien suomenkielisellä verkkokeskustelupalstalla. Akateeminen väitöskirja. Helsingin yliopisto. Unigrafia, Helsinki.

Tapanainen, Pasi & Atro Voutilainen (1994). Tagging accurately - Don't guess if you know. Proceedings of the 4th Conference on Applied Natural Language Processing, 47–52. ACL. Stuttgart.

Lasten nurkka Sanasokkelo, ratkaisu sivulta 38.

G	R	A	I	J	K	W	M	O	E
R	S	A	R	R	A	D	L	Ä	E
D	S	C	Y	P	V	T	Z	G	K
A	H	F	A	A	B	Š	U	Q	O
A	X	D	W	A	R	I	T	A	R
N	M	A	A	R	O	R	Š	T	N
L	Y	U	I	K	H	I	O	L	J
M	U	I	O	I	G	K	Ĥ	P	A
K	E	D	P	B	J	L	Ĥ	Ö	K
S	W	R	Y	A	H	I	A	U	P

G	R	A	I	J	K	W	M	O	E
R	S	A	R	R	A	D	L	Ä	E
D	S	C	Y	P	V	T	Z	G	K
A	H	F	A	A	B	Š	U	Q	O
A	X	D	W	A	R	I	T	A	R
N	M	A	A	R	O	R	Š	T	N
L	Y	U	I	K	H	I	O	L	J
M	U	I	O	I	G	K	Ĥ	P	A
K	E	D	P	B	J	L	Ĥ	Ö	K
S	W	R	Y	A	H	I	A	U	Ä

Romanikielen sanat voivat olla joko pystysuunnassa tai vaakasuunnassa
Ratkaisu sivulla 37.

Kuva on Tänään meillä kotona -kirjan tehtäväsvun maistiainen.

Kirkko ja romanit aluehallintoviraston näkökulmasta

Valtion hallinnossa, mm. aluehallintovirastossa tehdään myös työtä kirkon ja romanien yhteistyötä edistävien EVL – yhteistyöryhmässä yli hiippakuntarajojen ja Kirkkohallituksen ja hva:n järjestöjen ja seurakuntien vaikuttamistoimielimissä sidosryhminä romanijärjestöt, alueelliset romaniasiain neuvottelukunnat ja paikalliset romanityöryhmät. Ollaan suunniteltu ja toteutettu mm. kirkon työntekijöiden koulutuspäiviä.

Konkreettisella tasolla valtion hallinnon edustaja on konsultatiivisesti mukana esim. yksilötasolla tukemalla diakoniatyössä, paikallistasolla edistämässä toimintaa esim. leirien ja konserttien ja tapahtumien järjestämisessä mm. rahoitushakemuksia kirjoittamalla. Hanke- ja suunnitteluissa kirkon ja vapaan suuntien kristillisten yhteisöjen kanssa ollaan myös mukana.

Hanketyö voi parhaimmillaan olla merkittävä väylä kirkon ja romanien yhteistyölle. Hankkeista on hyviä kokemuksia myös kouluttautumisesta ja työllistymisestä. Omasta kokemuksestani voin mainita aiemmin perustamamme menestyksekkään Operaatio Ruokakassin, jonka erilaisiin projekteihin myös kirkko tuli mukaan, ja sen työ jatkuu edelleen.

Kirkko voisi enemmänkin mahdollistaa erilaisia ammattitutkintoja yhteistyössä oppilaitosten ja TE-palveluitten tulevan uudistuksen myötä myös kuntien kanssa.

Kirkolla voisi olla tarjottavaa romani-taustaisille pitkäaikaistyöttömille tai erityisen haavoittuvassa asemassa oleville henkilöille. Työssäoppimispaikkana opiskelijoille kirkko olisi erinomainen oppi-

Piispa Mari Leppänen sekä LSAVIN ylijohtaja Ilkka Horelli ja erikoissuunnittelija Katja Grenrot

misympäristö. Samalla kirkko itse rikastuisi paljon romaniväestön antamasta panoksesta. Rippikouluun ja perhetyöhön soisi enemmän romaneja mukaan, joka taas vaikuttaisi perheitten osallisuuteen kirkon yhteyteen ja sen muuhun toimintaan.

Romanityö omana työmuotonaan on kuitenkin viime vuosina vähentynyt

eri puolilla Suomea. Voidaan myös kysyä: tarvitsevatko romanit erityynteitä työmuotoja kulttuurisensitiivisellä työotteella? Kulttuuritietoisuus – miksi tarvitaan?

Yhdenvertaisuuslaki suo perustan kirkolle toteuttaa monikulttuurisia ja yhdenvertaisuuteen perustuvia toimintoja saadakseen mukaan eri väestöryhmiä mukaan ihmisiä.

Yhteistoiminnalla valtion hallinnon sekä romanitoimijoiden kanssa yhdessä suunnitellen voidaan jakaa vastuuta toiminnan organisoinnissa ja taloudellisissa resursseinneissa.

Syrjinnän ja rasismien vastaisessa työssä on yhteistyön aihioita. Esimerkiksi voitaisiin järjestää Kirkon romanifoorumi jossa käsiteltäisiin romaniasioita, kirkon roolia ja konkreettisia toimenpiteitä. Yhteistoiminnalla voidaan vahvistaa romanien asemaa ja samalla lähentää kirkkoa ja romaniväestöä mukaan lukien ekumenian ja hyvät väestösuhteet anti-rasistisella työotteella. Käytännön tasolla tämä helpottaa myös romaniväestön mahdollisuuksia varata kirkkoja ja muita seurakuntien yhteisiä tiloja erilaisiin tilaisuuksiin.

Käytännön konkretiana voitaisiin kartoittaa seurakuntien romanityön yhteistyöverkoston suunnitelmaa esim. seuraavasti: Ensin kuvataan nykytila, ja työ jatkuisi kehittämiskohteiden tunnistamisella ja kuvaamisella, lopuksi määriteltäisiin toimenpide-ehdotukset.

Selvitettäväksi kysymykset:

Seurakunta/alue:

1. Romanityön nykytilan kuvaus
 - 1.1. Mitä palveluja seurakunta tarjoaa (jossa on romaniasiakkaita mukana)?
 - 1.2. Millä tavalla romanit näkyvät seurakunnassa?
 - 1.3. Millaisia vaikutuksia tarjottavilla toimilla on ollut seurakunnan työntekijöiden näkökulmasta?
 - 1.4. Millaisiin haasteisiin työmuodon avulla ei ole kyetty vastaamaan?
2. Kehittämiskohteiden tunnistaminen ja kuvaaminen
3. Toimenpide-ehdotukset

Ja lopuksi, terveisiä valtion hallinnon vaikuttamistyöstä kirkon ja viranomaisten suuntaan; Romanikulttuuritietoisuutta-kin välitettiin LSAVI:ssa järjestämässämme seminaarissa, johon oli kutsuttu puhumaan piispa Mari Leppänen. Kirkon romaniasian neuvottelukunta on aikoinaan perustettu juuri erään piispan taapaamisen jälkeen. *

Hilja Grönfors vihittiin kunniatohtoriksi 16.-18.8.2024 Helsingissä

Hilja Grönfors, kunniatohtori 2024, Taideyliopisto Kuva: Fanny Grönfors

Taideyliopiston maisteri- ja tohtori-promootio järjestettiin 16.-18. elokuuta 2024. Taideyliopisto vihki samanlaisesti kunniatohtoreiksi kuusi taiteen

alalla ansioitunutta henkilöitä ja yksi heistä oli Hilja Grönfors. Kunniatohtoriksi vihkiminen on korkein huomionosoitus, jonka yliopisto voi myöntää.

Taideyliopiston kunniatohtorin arvo myönnettiin Grönforsille hänen työnsä perinteisten romanilaulujen tulkitsijana sekä romanien lauluperinteen kerääjänä ja tallettajana.

Romaniasian neuvottelukunta onnittelee lämpimästi Hilja Grönforsia arvonimestä!

"Taideyliopiston kunniatohtoriksi voidaan valita kyseisen yliopiston arvojen (taito, rohkeus ja avoimuus) mukaisesti toimiva henkilö, joka on erityisen ansioitunut taiteen alalla, kehittänyt taiteen koulutusta, edistänyt taiteen asemaa tai vahvistanut taiteen merkitystä yhteiskunnassa.

*Ehdotuksen siitä, kenen tulisi saada kunniatohtorin arvo voi tehdä taideyliopiston nettivuilla." **

Opetushallitus onnittelee Hilja Grönforsia merkittävästä kunnianosoituksesta!

Tasavallan presidentti Aleksander Stubb on myöntänyt Taideneuvoston esityksestä kunniatohtori, mestarikansanlaulaja Hilja Grönforsille akateemikon arvonimen.

Akateemikon arvo myönnetään ansioituneille taiteilijoille. Arvonimi on elinikäinen

Hilja Grönfors kerännyt ja tallentanut sekä romanien laulu- että käsityöperinnettä. Hän on saanut aiem-

min useita merkittäviä palkintoja, kuten Kaustisen kansanmusiikkijuhlien mestarikansanlaulaja-tittelin (2005) sekä Musiikkituottajat ry:n Etno-Emma-palkinnon (2008). Hilja Grönforsin on tehnyt merkittävän työn romanikulttuurin olennaisen osan keräämisestä ja tallentamisesta. Hänen siitä saamansa kunnianosoitus on arvostuksen osoitus koko romanivähemmistölle. *

Menninkäinen ja ystävät

*Metsän menninkäinen
joulupukin apulainen
pieni punalakkinen
harmaatakkinen
suurella kivellä istuskelee
itseksensä mietiskelee.*

*– Mitä annan lahjaksi
ystävilleni iloksi?*

*Näin pohtii menninkäinen
tuo pieni punalakkinen
harmaatakkinen.*

*Jospa antaisin
sudelle repun ruusuisen
ketulle lusikan hopeisen
karhulle kauniin korun.*

*Kun jouluilta hämärtyy
kynttilät sytytetään
joulupuuro keitetään
ja lahjat avataan.
Sitten kimpassa karkeloidaan
ystäville lauletaan:*

*Olkoon joulusi riemukas,
uusi vuosi onnekas!*

**Kirjoittanut
Seija Roth**

Vehhëkiiro ta maale

*Vehhësko vehhëkiiro
juulako phuuresko jelpakiiro
besko loolo staadikiiro
siivo nuttakiiro
apo baro bar behhëla
hiles kokares tenkila.*

*– So me daa nisjake
mango maalenge loheske?*

*Jakkes tenkila vehhëkiiros
douva loolo staadikiiro
siivo nuttakiiro.*

*Ke me daas
ruuveske rosako ravalos
reevoske rupano roi
ritšeske rankano rankjiba.*

*Ka juulako tamlo tamljula
momujenge jang tšuuva
juulako priija tšeravaha
ta nisja phiravaha.
Taala tšetanes tšellavaha
maalenge džambaha:*

*Mo aahhel tukko juula loħano,
nevo bereh bahtalo!*

Juulako evankeliumos

1. Dola tiija keisaros Augustus diias biñipa, te hilo vollako bolipa mote tšuuven aro skattiba.

2. Dauva skattibosko tšuuvipa sas vaaguno ta staudas ka Quirinius sas Syyriako themmesko Rai.

3. Saare džeele te rannimen are skattibosko džinniba, sakkaiek pesko iego fooros.

4. Jakkes niina Joosef džeelo Galileata, Nasaretosko foorosta apre are Judea aro Davidesko fooros so khaarna Betlehem, ka jou ħunjudiilo aro Davidesko ħleñta.

5. Jou džeelo doori it lesko angrustime Maria, koon ventidas kentos.

6. Ka joon aahte doori, jakkes aulo Mariako föddibosko tiija,

7. Ta joi föddidas tšaaves, lako vaaguno. Joi fahadas kentos ta rigadas les aro stanja aro krumbos dooleske, te leen na aahdas stedos aro lotibosko tšeer.

8. Aro doi stedos auri rassako tiija sas valagoosi koon vallade bakren.

9. Jakkes lengo naal sterjudas Raiesko englos ta Raijesko pattipa sas trystal leen. Valagoosi trañte,

10. bi englos phenjas lenge: "Ma darren! Me phukavaa tumenge loñbosko boodos, baro loñiba hilo folkenge:

11. Da diives hin tumenge föddidiilo Phiriboskiero aro Davidesko fooros, jou hin Kristos, Rai.

12. Dauva hin sar merknos tumenge: tume laññena kentos, koon paññula fahñimen aro krumbos."

13. It tiija sas trystal englos baro deulengo huupa, koone baarides baargade Deeveles ta phenle:

14. "Deeveles hin patti aro utšibi, freediba komujen apo them, koonen jou pirila."

15. Ka engli sas džeene paalal are deulos, valagoosi phenle mahkar peen: "Džaha menge are Betlehem! Doori ame dikkaha douva, so hin staudas, dooles, so Rai menge phukadas."

16. Joon džeene hastibossa ta lañte Maria ta Joosef ta kentos, koon paññudas aro krumbos.

17. Ka joon dikne dauva, joon rakkade, so lenge kentosta sas phenlo.

18. Saare, koon ħunle valagoosengo laave, aañte undrime.

19. Bi Maria garadas saare aro lako džii, so sas staudas, ta joi tenkadas douva.

20. Valagoosi aune paalal ta paarkade ta baarides paarkade Deeveles dotta, so joon sas ħunle ta dikne. Saare sas jakkes sar sas lenge rakkade.

Romanikielinen käännös:
Henry Hedman

SODISSA 1939 - 1945
KAATUNEIDEN JA MENEHTYNEIDEN ROMANIEN MUISTOLLE
ARON KURRIEN BEREHI 1939 - 1945
MUULEN ROMANILAINEN MINSIBOSKE

Seuraava
lehti ilmestyy
2025

Hyvää joulua
Latšo Diives -lehden
lukijoille!

Latšo Diives -lehden ilmaistilaus

Kirjeposti-
merkki

Nimi

Osoite

Postinumero

Postitoimipaikka

Osoitteenmuutoksen yhteydessä tulee mainita myös entinen osoite.

Opetushallitus
Romaniväestön
koulutus
PL 380
00531 Helsinki